

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U PARKU PRIRODE VRANSKO JEZERO

Pajić, Irena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac
University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:670280>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied
Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Irena Pajić

**ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U PARKU PRIRODE VRANSKO
JEZERO**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, studeni, 2021.

Irena Pajić

**ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U PARKU PRIRODE VRANSKO
JEZERO**

ZAVRŠNI RAD

Veleučilište u Karlovcu

Poslovni odjel

Stručni studij ugostiteljstva

Kolegij: Turizam i okoliš

Mentor: dr. sc. Draženka Birkić

Matični broj indeksa: 0117221782

Karlovac, studeni 2021.

SAŽETAK

Rad se temelji na istraživanju primjene načela održivog turizma u zaštićenim područjima na primjeru Parka prirode *Vransko jezero*. Svojom ljepotom okoliša, brojnim biljnim i životinjskim svijetom pridaje veliku mogućnost razvoju turizma, s kojom dolazi i velika odgovornost jer svako prekomjerno iskorištavanje može dovesti do posljedica u okolišu. Održivi razvoj turizma temelji se na zavisnosti ekonomske održivosti, društvene odgovornosti te zaštiti okoliša, čijim se uspješnim provođenjem u praksi dolazi suradnjom triju navedenih, suprotstavljenih sektora. Potrebno je s oprezom te stručno pristupati daljnjem razvoju određenog ekološkog prostora da se ne dogodi daljnje prostorno zagađenje. Kada se pogleda kroz povijest gradnje gradova i naselja, može se zaljučiti da se nekada puno više vodilo računa o kulturi izgradnje i materijalima koji su bili primjereni podneblju, nego li je to u danas. Samim time, održivi turizam podrazumijeva uključivanje stanovništva te suživot s turistima, pri čemu se pokušava težiti da seoska domaćinstva uz poljoprivrednu djelatnost nude i usluge smještaja te prehrane, samim time potičući svoje mjesto u turističkoj ponudi. Uz to se potiče izgradnja autohtonih smještaja te pružanja autohtone domaće kuhinje.

Rad je podijeljen na četiri cjeline. Nakon uvoda, u prvom se djelu definira uloga i važnost zaštićenih područja na prostoru Hrvatske, te se ukratko objašnjava NATURA 2000. Drugi dio rada sagledava utjecaj turizma na okoliš te se proučava pojam održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima. Treće poglavlje rada razmatra Park prirode Vransko jezero kao posebnu destinaciju za razvoj održivog turizma zbog svojih prirodnih i kulturnih vrijednosti te bogate biološke raznolikosti te je prikazan i način upravljanja Parkom prirode Vransko jezero. U posljednjem dijelu rada iznose se inicijative za održivi razvoj turizma u Parku prirode Vransko jezero. Turističkim razvojem zaštićenoga područja traži se prilika za gospodarski razvoj ali ne smije se iz vidokruga izgubiti spoznaja o specifičnostima i osjetljivosti eko sustava i njegove bioraznolikosti.

Ključne riječi: održivi turizam, razvoj održivog turizma, zaštićena područja, Park prirode Vransko jezero

SUMMARY

The paper is based on the research of the application of the principles of sustainable tourism in protected areas on the example of the Vransko Lake Nature Park. With its beauty of the environment, numerous flora and fauna, it gives a great opportunity to the development of tourism, with which comes a great responsibility because any overexploitation can lead to consequences in the environment. Sustainable development of tourism is based on the dependence of economic sustainability, social responsibility and environmental protection, the successful implementation of which in practice is achieved through the cooperation of the three mentioned, opposing sectors. It is necessary to approach the further development of a certain ecological space with caution and a professional approach so that further spatial pollution does not occur. When looking through the history of the construction of cities and settlements, it can be concluded that in the past much more attention was paid to the culture of construction and materials that were appropriate to the climate than it is today. Thus, sustainable tourism implies the inclusion of the population and coexistence with tourists, while trying to strive that rural households in addition to agricultural activities and offer accommodation and food services, thereby encouraging their place in the tourist supply. In addition, the construction of indigenous accommodation and the provision of indigenous local cuisine is encouraged.

The paper is divided into four parts. After the introduction, the first part defines the role and importance of protected areas in Croatia, and briefly explains NATURA 2000. The second part examines the impact of tourism on the environment and studies the concept of sustainable tourism development in protected areas. The third chapter discusses the Vransko Lake Nature Park as a special destination for the development of sustainable tourism due to its natural and cultural values and rich biodiversity, and the way of managing the Vransko Lake Nature Park is presented. The last part of the paper presents initiatives for the sustainable development of tourism in the Vransko Lake Nature Park. The tourism development of the protected area seeks an opportunity for economic development, but knowledge about the specifics and sensitivity of the ecosystem and its biodiversity must not be lost sight of.

Key words: sustainable tourism, development of sustainable tourism, protected areas, Vransko Lake Nature Park

SADRŽAJ:

Stranica

1. UVOD.....	1
1.1. Definiranje predmeta istraživanja.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	1
2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U HRVATSKOJ.....	3
2.1. Definicija, uloga i važnost zaštićenih područja.....	3
2.2. Upravljanje zaštićenim područjima i zakonski okviri zaštite u Hrvatskoj.....	7
2.3. NATURA 2000 – ekološka mreža europske unije.....	10
3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA.....	12
3.1. Utjecaj turizma na okoliš.....	12
3.2. Pojam održivosti i održivog razvoja.....	15
3.3. Održivi razvoj turizam u zaštićenim područjima.....	19
4. OPĆA OBILJEŽJA PARKA PRIRODE VRANSKO JEZERO.....	23
4.1. Opće značajke, geografski položaj i infrastruktura.....	23
4.2. Prirodne vrijednosti PP Vransko jezera.....	26
4.3. Kulturne vrijednosti PP Vransko jezera.....	29
4.4. Turizam, rekreacija i promidžba.....	32
4.4.1. Turistički smještajni kapaciteti u neposrednoj blizini PP Vransko jezero.....	33
4.4.2. Turistička ponuda Parka prirode Vransko jezero.....	35
4.4.3. Sustav posjećivanja i broj posjetitelja parka prirode Vransko jezero.....	48
5. INICIJATIVE ZA ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U PARKU PRIRODE VRANSKO JEZERO.....	55
5.1. Mjere zaštite prirodnih vrijednosti i posebnosti.....	55
5.2. Revitalizacija i povezivanje atrakcija PP Vransko jezero.....	58
5.3. Centar za održivi aktivni turizam <i>BioSfera</i> Biograd.....	59

5.4. Projekt Oživi Održi Otok.....	60
6. ZAKLJUČAK.....	62
LITERATURA.....	64
POPIS TABLICA.....	68
POPIS ILUSTRACIJA.....	69

1. UVOD

1.1. Definiranje predmeta istraživanja

Predmet istraživanja ovog završnog rada je definiranje održivog razvoja turizma u Parku prirode Vransko jezero. U radu će biti analiziran dosadašnji razvoj turizma s naglaskom na održivi razvoj i koncepciju održivog razvoja te će time omogućiti daljnji razvoj novih i unapređenje postojećih turističkih proizvoda i kapaciteta u zaštićenim područjima. Istaknut će se i načela održivog razvoja turizma i definirati uloga Javne ustanove Parka prirode Vransko jezero.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U izradi završnog rada korišteni su sekundarni izvori podataka. Korištena je relevantna stručna i znanstvena literatura iz područja održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima. Također korišteni su relevantni internetski izvori koje se bave istom tematikom te stručni i znanstveni članci vezani za održivi razvoj turizma i zaštite okoliša. U radu se primjenjuje metoda deskripcije i metoda deskriptivne statistike za obradu i analizu podataka, metoda kompilacije te metoda sinteze.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je podijeljen u šest poglavlja. Nakon uvoda u drugom poglavlju rada iznose se zakonski okviri koji reguliraju zaštićena područja Republike Hrvatske. Definira se uloga i važnost zaštićenih područja uz način upravljanja na području Republike Hrvatske. Ukratko se spominje i ekološka mreža „NATURA 2000“ koja brine o očuvanju i unapređenju sustava zaštite okoliša. U trećem poglavlju pobliže se objašnjava održivi razvoj turizma, uz analizu pojma održivosti i održivog razvoja, povezano s razvojem turizma u zaštićenim područjima, kako utječe na okoliš te prihvatni potencijal zaštićenih područja. Četvrto poglavlje nosi naslov *Opća obilježja Parka prirode Vransko jezero*, u kojemu je dan pregled specifičnih obilježja Parka prirode Vransko jezero. Naglasak je na geografskom položaju i infrastrukturi, prirodnim i kulturnim obilježjima, flori i fauni, sustavu posjećivanja, turizmu, rekreaciji i promidžba. Pobliže se iznose podaci o turističkoj izgradnji smještajnih kapaciteta, turističkoj ponudi Parka prirode Vransko jezero te broju posjetitelja. *Inicijative za održivi razvoj turizma u Parku prirode Vransko jezero*, šesto je poglavlje rada. Naglasak je na inicijativama za održivi razvoj koji je moguć uz kontinuirano kvalitetno planiranje. Kao zadnje poglavlje rada,

Zaključak u okviru kojeg se iznose zaključna razmatranja do kojih je došlo na temelju izrade ovog Završnog rada. Rad završava popisom literature, slika, shema i tablica.

2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U HRVATSKOJ

2.1. Definicija, uloga i važnost zaštićenih područja

Zaštićena područja svojom ljepotom, bogatstvom i raznolikošću predstavljaju temeljnu vrijednost i jedno od najznačajnijih prirodnih dobara Republike Hrvatske. Čine važnu zalihu prirodnog, kulturnog i socijalnog kapitala, tokove ekonomskih vrijednosti dobara i usluga koje koristi društvo, osiguravaju egzistenciju i doprinose ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja.

Prema definiciji IUCN-a¹, zaštićeni prostor predstavlja: „prostor na tlu i/ili moru posebno posvećen zaštiti i održanju biološke raznolikosti, te prirodnih i s prirodom povezanih kulturnih resursa, kojim se upravlja posredstvom pravnih i ostalih djelotvornih sredstava“.² To omogućava upravljanje zaštićenim područjima imajući na umu mogućnost njegove raznovrsne namjene. Prema IUCN-u, neki oblici rekreacije i turizma javljaju se u svim zaštićenim područjima osim u strogom rezervatu prirode. Sukladno tome, zaštita bioraznolikosti predstavlja značajnu funkciju brojnih zaštićenih područja, no nije jedina, a u mnogim zaštićenim područjima niti najznačajnija svrha njihova postojanja.

Park Prirode prema Zakonu o zaštiti prirode je „prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili geo-raznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno povijesnim vrijednostima. Park prirode ima i znanstvenu, kulturnu, odgojno obrazovnu te rekreativnu namjenu. U parku prirode dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegove bitne značajke i uloga“.³

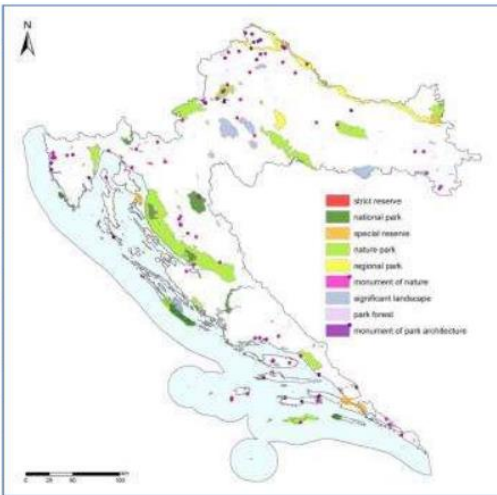
¹ IUCN - Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) je međunarodna organizacija koja djeluje na području očuvanja prirode i održivog iskorištavanja prirodnih bogatstava

² IUCN 1994. godine

³ Zakon o zaštiti prirode NN 80/13, članak 115.

Slika 1. KATEGORIJA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA REPUBLIKE HRVATSKE

Kategorija zaštićenih područja	Br.	Površina (km ²)			(%)	
		kopno	more	ukupno	kopno	Teritorijalno more i unutarnje vode
Strogi rezervat	2	24,19	0,00	24,19	0,04	0,00
Nacionalni park	8	763,11	216,52	979,63	1,35	0,68
Posebni rezervat	77	285,07	114,96	400,03	0,50	0,36
Park prirode	11	4131,31	189,01	4320,32	7,30	0,60
Regionalni park	2	1025,56	0,00	1025,56	1,81	0,00
Spomenik prirode	79	2,27	0,00	2,27	0,004	0,00
Značajni krajobraz	82	1234,14	97,14	1331,28	2,18	0,31
Park-šuma	27	29,55	0,00	29,55	0,05	0,00
Spomenik parkovne arhitekture	119	8,36	0,00	8,36	0,01	0,00
total	407	6915,48	612,39	7527,87	12,22	1,94

Izvor: Josić, M.: <<Projekti u zaštićenim područjima>>, MZOE, Zagreb, 2018.

Prema slici 1. vidimo podjelu kategorija zaštićenih područja Republike Hrvatske prema broju, površini po km² te postotku. Kategorije su: strogi rezervat, Nacionalni park, Posebni rezervat, Park prirode, Regionalni park, Spomenik prirode, Značajni krajobraz, Park šuma te Spomenik parkovne arhitekture. Vransko jezero spada pod četvrtu kategoriju zaštićenih područja u kategoriju Park prirode.

Prirodne znamenitosti Parkova prirode u Republici Hrvatskoj

Zbog specifičnog geografskog položaja gdje se isprepliću planinski, dinarski, mediteranski i predalpski bio-geografski utjecaji, Hrvatska je izrazito bogata u smislu krajobrazne i biološke raznolikosti.

Zakonom o zaštiti prirode zaštićeno je 408 područja na ukupno 7529,64 km² što čini 8,55% ukupnog teritorija Republike Hrvatske, odnosno 12,22% kopnenog teritorija i 1,94% teritorijalnog mora.⁴ Temeljem Zakona o zaštiti prirode u Republici Hrvatskoj postoji devet kategorija zaštite; strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat, park prirode, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, park-šuma te spomenik parkovne arhitekture. Republika Hrvatska ističe se mnogobrojnim parkovima prirode, najviše zahvaljujući svojoj netaknutoj prirodi, prirodnoj ljepoti i očuvanosti iste.

Za razliku od nacionalnih parkova, parkovi prirode imaju blažu kategoriju zaštite, a obuhvaćaju veća prirodna područja koja imaju obilježja ekološke, nacionalne ili međunarodne

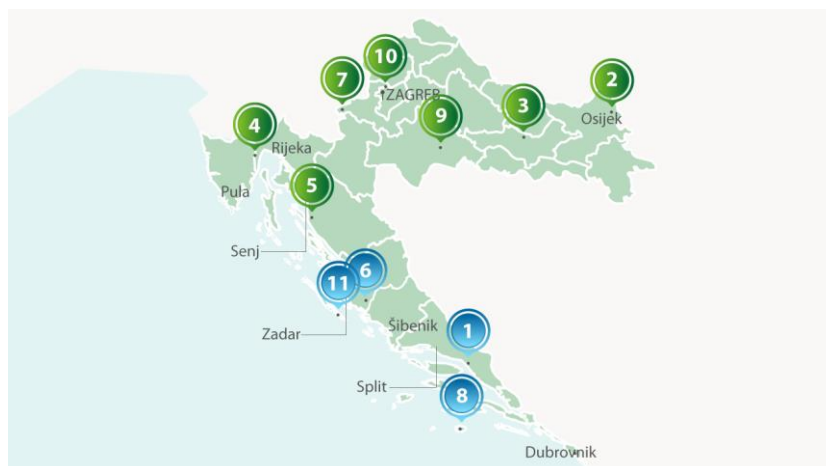
⁴HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: <http://www.haop.hr/hr> (4.9.2020.)

važnosti. U odnosu na ostalih osam kategorija zaštićenih područja, parkovi prirode zauzimaju čak 53% ukupne zaštićene površine u Hrvatskoj (8.121,48 km²), a nacionalni parkovi svega 12%.⁵

Na području Republike Hrvatske zaštićeno je 11 parkova prirode:

1. Park prirode Biokovo (1981.)
2. Park prirode Kopački rit (1976.)
3. Park prirode Papuk (1999.)
4. Park prirode Učka (1999.)
5. Park prirode Velebit (1978.)
6. Park prirode Vransko jezero (1999.)
7. Park prirode Žumberak-Samoborsko gorje (1999.)
8. Park prirode Lastovsko otočje (2006.)
9. Park prirode Lonjsko polje (1990.)
10. Park prirode Medvednica (1981.)
11. Park prirode Telašćica (1988.)
12. Park prirode Dinara (2021.)

Slika 2. PRIKAZ SMJEŠTAJA PARKOVA PRIRODE NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE

Izvor: Camping.hr: <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/parkovi-prirode> (4.9.2020.)

⁵HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: <http://www.haop.hr/hr> (4.9.2020.)

Prema slici 2. možemo vidjeti smještaj svih Parkova prirode na teritoriju Republike Hrvatske, prema kojoj se Park prirode Vransko jezero (pod brojem 6.) nalazi u Zadarskoj županiji.

Bikovo obuhvaća specifično vršno područje kojeg čini valovita visoravan s bezbrojnim manjim depresijama koje se u kršu nazivaju ponikve ili vrtače čineći prvorazredni prostor za planinarsku rekreaciju.

Kopački rit je park prirode najvećih i najatraktivnijih očuvanih izvornih močvarnih prostora Europe, jedna od najvećih fluvijalno-močvarnih nizina u Europi.

Papuk je gora u Slavoniji, na sjevernom i sjeverozapadnom obodu Požeške kotline. Geološki je najraznolikije područje Hrvatske te je prvi i jedini geopark u Hrvatskoj.

Učka je najviša planina u istočnom dijelu Istre, značajna je klimatska barijera koja prisiljava zračne mase na izdizanje, što uvjetuje znatnu količinu padina.

Velebit je, gledajući iz zraka, gorostasni kameni bedem međaš kopna i mora, spada pod svjetski rezervat biosfere UNESCO-a. Sa čak 2.000 četvornih kilometara površine park prirode Velebit je daleko najveće zaštićeno područje Hrvatske, veće od svih ostalih zaštićenih područja zajedno. Najznačajnije je endemsko čvorište flore i kopnene faune u Hrvatskoj. Na Velebitu su zabilježene 1854 biljne svojte, od kojih je 79 endema.

Vransko jezero, jezero i kriptodepresija, nalazi se u Ravnim kotarima, sjeveroistočno od Pakoštana. Jezero je bogato ribom (šarani, cipli, jegulje i dr.). Površina od 30ha zaštićena je kao poseban ornitološki rezervat.

Žumberak je brežuljkasto područje jedno od najrjeđe naseljenih prostora u Hrvatskoj. Izrazito je krško područje (ponikve, spilje, ponori, ponornice) s bukovom i kestenovom šumom.

Lastovsko otočje sastoji se od 44 otoka i otočića. Kopneni je dio te otočne skupine bogat biljnim i životinjskim svijetom, a podmorje je među najbogatijim i najraznolikijim u hrvatskom Jadranu.

Lonjsko polje jedno je od najvećih i najočuvanijih prirodnih poplavnih područja u Europi.

Medvednica (Zagrebačka gora) je gora u neposrednoj blizini sjevernog dijela Zagreba; najviši vrh Sljeme (1032 m). Građena je od zelenog škriljevca, šumovita (hrast lužnjak i kitnjak, bukva, jela).

Telašćica je prostrana uvala na krajnjem južnom dijelu Dugog otoka. Sjeveroistočna obala Telašćice je pretežno gola, a jugozapadna pod borovom šumom, maslinama i

smokvama. Okružena je s 13 otoka i otočića, a sadrži i šest otočića unutar uvale. Cijelo područje Parka prirode bogato je suprotnostima: s jedne strane nalaze se mirne plaže i položena obola, dok s druge strane su strmi i divlji klifovi.

Dinaru obilježava krški reljef s brojnim površinskim i podzemnim oblicima te hidrogeološkim fenomenima. Uz bogatu faunu, ovdje se može pronaći čak petina hrvatske flore. Površinom od 630,5 km², PP Dinara drugi je po veličini u Hrvatskoj.

2.2. Upravljanje zaštićenim područjima i zakonski okvir zaštite prirode u Hrvatskoj

U svijetu kontinuitet zaštite i upravljanja zaštićenim i vrijednim prirodnim područjima postoji od 1879. godine kada je po prvi puta vrijedan dio prirode proglašen nacionalnim parkom, Yellowstone u Sjedinjenim Američkim Državama. Na području Republike Hrvatske prve pravne norme javljaju se u 13. stoljeću. Na područjima Trogira, Korčule i Dubrovnika donesene su mjere kojima je ograničena sječa šuma, pošto je pretjerana eksploatacija mogla uzrokovati ozbiljne devastacije.

Hrvatski sabor je na sjednici održanoj 25. siječnja 2002. godine donio *Nacionalnu strategiju zaštite okoliša* prema kojoj se nastoji osvijestiti cjelovit i dugoročan koncept o potrebi zaštite okoliša Republike Hrvatske. Naglasak stavlja na potrebu da se stanje okoliša u Republici Hrvatskoj unaprijedi. Potrebno je Republiku Hrvatsku usmjeriti k održivom razvoju, uspostaviti cjelovit sustav praćenja i ocjene stanja okoliša, posebno zaštititi neke dijelove teritorija (posebice Jadranskog mora).⁶

Zaštićena područja svojom ljepotom, bogatstvom i raznolikošću predstavljaju temeljnu vrijednost i jedno od najznačajnijih prirodnih dobara Republike Hrvatske. Gotovo sva područja zaštićena su u jednoj od nacionalnih kategorija koja su ujedno i dio ekološke mreže *Natura 2000*. Također, pojedina zaštićena područja prepoznata su kao međunarodno vrijedna te se nalaze na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine (Nacionalni park Sjeverni Velebit, Nacionalni park Plitvička jezera), mreži rezervata biosfere UNESCO MaB⁷ (Park prirode Velebit, Nacionalni park Paklenica i Sjeverni Velebit), te na popisu međunarodno vrijednih

⁶ Na temelju članka 80. Ustava Republike Hrvatske i članka 18. stavka 4. Zakona o zaštiti okoliša ("Narodne novine", br. 82/94. i 128/99.)

⁷⁷ UNESCO MaB - međuvladin je znanstveni program čiji je cilj uspostaviti znanstvenu osnovu za poboljšanje odnosa između ljudi i njihove okoline (MaB – Man and the Biosphere)

močvara Ramsarske konvencije⁸ (Parkovi prirode Kopački rit, Lonjsko polje i Vrasnko jezero).

„Upravljanje zaštićenim područjima obuhvaća provođenje mjera i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti područja, u okviru odgovornosti pojedinih institucija sustava zaštite prirode prema Zakonu o zaštiti prirode i povezanim podzakonskim aktima“.⁹ „Ciljevi i zadaće zaštite prirode su očuvati i/ili obnoviti bioraznolikost očuvanjem prirodnih stanišnih tipova, divljih vrsta i njihovih staništa, uključujući i sve vrste ptica koje se prirodno pojavljuju na teritoriju RH, očuvati krajobraznu raznolikost i georaznolikost, utvrditi i pratiti stanje prirode, osigurati sustav zaštite prirode radi njezina trajngo očuvanja, osigurati održivo korištenje prirodnih dobara, priodnijeti očuvanju prirodnosti tla, očuvanju kakvoće, količine i dostupnosti vode, mora, spriječiti ili ublažiti štetne posljedice ljudi i poremećaje u prirodi“.¹⁰

„Zaštita prirode provodi se očuvanjem biološke i krajobrazne raznolikosti te zaštitom prirodnih vrijednosti“.¹¹

Uredbom Vlade Republike Hrvatske osnivaju se Javne ustanove Nacionalnih parkova i Parkova prirode koje proglašava Vlada Republike Hrvatske (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike), odnosno Hrvatski sabor. Javne ustanove za upravljanje ostalim zaštićenim područjima i/ili drugim zaštićenim dijelovima prirode osnivaju predstavnička tijela jedinice područne (regionalne) ili lokalne samouprave odlukom. Javnim ustanovama rukovodi ravnatelj, a radom upravlja upravno vijeće. Najvažnije službe u smislu zaštite prirode su: stručna služba koja obavlja stručne poslove upravljanja zaštićenim područjem i područjima ekološke mreže te služba čuvara prirode koja vrši neposredan nadzor u zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže. Primarni cilj ustanova koje upravljaju zaštićenim područjima je zaštita i očuvanje područja, a nakon toga edukacija, promocija, turizam i rekreacija.

Trenutno u Republici Hrvatskoj djeluje 19 javnih ustanova na državnoj, 21 na županijskoj te 5 na lokalnoj razini.¹²

⁸ Ramsarska konvencija - konvencija o močvarama koja je nastala kao plod borbe za zaštitu močvara 2. veljače 1971. godine u iranskom gradu Ramsaru, a dan usvajanja konvencije proglašen je Međunarodnim danom zaštite močvara.

⁹ Zakon o zaštiti prirode NN 127/19

¹⁰ Zakon o zaštiti prirode, članak 4. NN 15/18

¹¹ Zakon o zaštiti prirode, članak 5. NN 15/19

¹² HAOP: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima/javne-ustanove-za>

Slika 3. KARTA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U ZADARSKOJ ŽUPANIJI

Izvor: Natura Jadera: <https://natura-jadera.com/karta-zasticenih-podrucja/> (2.11.2020.)

Slika 3. prikazuje kartu zaštićenih područja u Zadarskoj županiji koja zbog svoje biološke, krajobrazne i geomorfološke raznolikosti obiluje prirodnim područjima koja su registrirana pod određenim stupnjem zaštite, sveukupno obuhvaća 20 područja, od toga i Park prirode Vransko jezero.

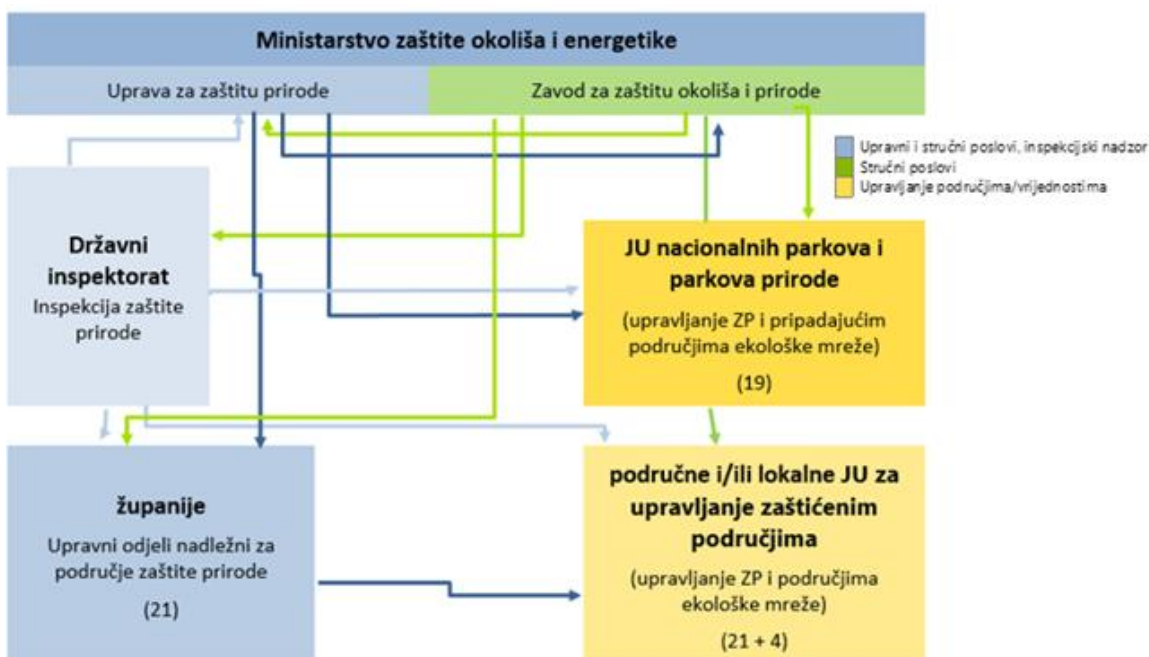
Prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 80/13) najveću kategoriju zaštite u Zadarskoj županiji imaju Nacionalni park (NP) Paklenica, Park prirode (PP) Telašćica, Park prirode (PP) Vransko jezero i Park prirode (PP) Velebit, koji je dijelom u Zadarskoj županiji. Prema IUCN kategorijama, PP Vransko jezero se nalazi u V kategoriji, te zahvaljujući svojoj iznimnoj vrijednosti i očuvanosti, od 1999. godine nalazi se na Popisu međunarodno vrijednih močvara Ramsarske konvencije.

Svakim nacionalnim parkom i parkom prirode upravlja zasebna javna ustanova koju je osnovala Vlada Republike Hrvatske. Republika Hrvatska osniva ustanovu zakonom i uredbom Vlade Republike te rješenjem ministarstva ako je to zakonom propisano.

Javna ustanova obavlja poslove zaštite, očuvanja, održavanja i promicanja parka prirode. Ustanovom upravlja Upravno vijeće u skladu sa zakonom, a ustrojstvo Ustanove sastavljeno je od pet službi: Ured ravnatelja, Služba stručnih poslova zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i upotrebe, Služba općih, zajedničkih i tehničkih poslova, Služba za promidžbene aktivnosti i ugostiteljsko turističku djelatnost i Služba nadzora.¹³

¹³Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja: <https://mzoe.gov.hr/> (4.9.2020.)

Slika 4. INSTITUCIONALNI OKVIR DRŽAVNOG JAVNOG SEKTORA ZAŠTITE PRIRODE

Izvor: HAOP: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima> (2.11.2020.)

Slika 4. prikazuje institucionalni okvir državnog javnog sektora zaštite prirode koji je dio Ministarstva kulture, a obuhvaća Državni zavod i Upravu za zaštitu prirode.

2.3. NATURA 2000 – ekološka mreža europske unije

Ekološka mreža „Natura 2000“ europska je ekološka mreža koja obuhvaća područja važna za očuvanje ugroženih vrsta i staničnih tipova u cilju očuvanja ili ponovnog uspostavljanja povoljnog stanja više od tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te oko 230 prirodnih i polu-prirodnih staničnih tipova. Dosad je u ovu ekološku mrežu uključeno oko 27.500 područja na gotovo 20% teritorija EU, što je čini najvećim sustavom očuvanih područja u svijetu.

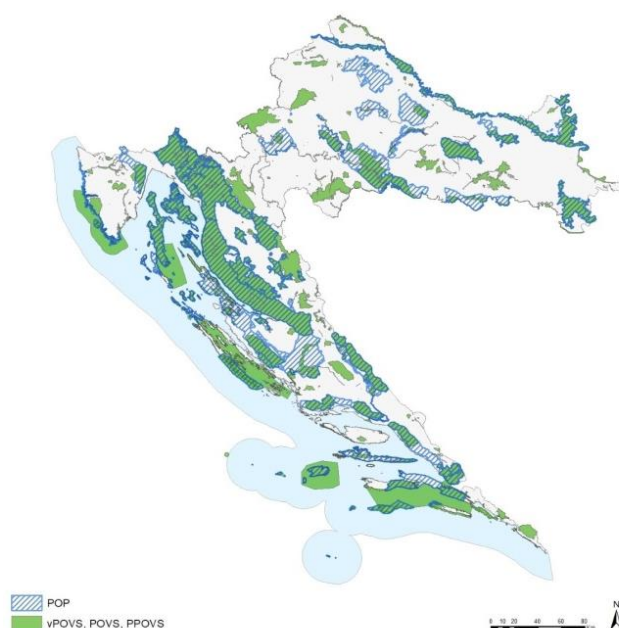
Ekološka mreža „Natura 2000“ temelji se na EU direktivama, područja se biraju znanstvenim mjerilima, a kod upravljanja tim područjima u obzir se uzimaju interes i dobrobit ljudi koji u njima žive.¹⁴

¹⁴HAOP: Ekološka mreža, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza> (8.9.2020.)

Ekološku mrežu čine:¹⁵

- područja očuvanja značajna za ptice (POP)
- područja očuvanja značajna za vrste i stanične tipove (POVS)
- vjerojatna područja očuvanja značajna za vrste i stanične tipove (vPOVS)
- posebna područja očuvanja značajna za vrste i stanične tipove (PPOVS)

Slika 5. PRIKAZ PODRUČJA EKOLOŠKE MREŽE NATURA 2000 U REPUBLICI HRVATSKOJ

Izvor: HAOP: Ekološka mreža Natura 2000, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza> (8.9.2020.)

Kartografski prikazano, Slika 5. Ekološka mreža Republike Hrvatske obuhvaća 36,67% kopnenog teritorija i 16,26% obalnog mora, od čega su 745 područja očuvanja značajnih za vrste i stanične tipove (zelena boja) te 38 područja očuvanja značajnih za ptice (iscrtano).

¹⁵MZOE: Ekološka mreža Natura 2000 u Republici Hrvatskoj, <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/zastita-prirode/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-natura-2000-u-republici-hrvatskoj/1211> (8.9.2020.)

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Zaštićena područja čine važnu zalihu prirodnog, kulturnog i socijalnog kapitala, tokove ekonomskih vrijednosti dobara i usluga koje koristi društvo. Progresivnom turističkom valorizacijom zaštićenih područja sve se više očekuje ostvarivanje ekonomskih, ekoloških i sociokulturnih aspekata razvoja šire društvene zajednice, posebice podizanje standarda življenja lokalne zajednice. Ne smije se zanemariti činjenica da su zaštićena područja u pravilu gospodarski nerazvijena, s nižim standardom življenja lokalne populacije koja upravo u turističkom razvoju zaštićenoga područja može dobiti priliku gospodarskoga razvoja. Specifično za upravljanje održivim turizmom zaštićenih područja jesu posebni uvjeti pod kojima turizam može koristiti prirodne i antropogene resurse. Uz to, ekonomski gledano, takvi uvjeti podrazumijevaju dodatne troškove zaštite prirode, a koji u drugim prostorima razvoja turizma ne postoje.

3.1. Utjecaj turizma na okoliš u zaštićenim područjima

Turizam je velik korisnik prostora i uvelike ovisi o kvaliteti tog prostora i okoliša. Intenzivnim širenjem i razvijanjem u mnogim dijelovima svijeta mnogi su predjeli pod negativnim utjecajima turizma postali ugroženi. Kako se turizam širio i broj turista povećavao, tako je rasla zabrinutost za prirodne i kulturne resurse upotrijebljene za razvoj koji je s vremenom poprimio masovne razmjere i postao prostorno koncentriran u turističkim destinacijama te aktivni čimbenik u konzumiranju prirodnih bogatstava, ponekad ostavljajući velike posljedice na lokacijama koje su prekoračile granice rasta. Procjenjuje se da je oko 50% ekološki najbogatijih i najosjetljivijih područja u EU locirano na obalnim područjima.¹⁶ Na priobalnim područjima, utjecaj turizma ima veoma negativan učinak, koji se prvenstveno očituje kroz koncentraciju turista i gradnju turističkih smještajnih kapaciteta te prometne i komunalne infrastrukture. Dakako, ti učinci ovise o vrsti posjete, obliku razvoja, vremenu posjeta, obliku aktivnosti te vrsti zaštićenog područja.¹⁷ Velika koncentracija posjetitelja na nekom prostoru može dodatno ugroziti pojedina područja, posebice ekološki osjetljiva, kao što su nacionalni parkovi, parkovi prirode, zaštićeni krajolici, strogi i posebni rezervati prirode i

¹⁶ Evans, C., (2005). Conservation and Sustainable Use of Biodiversity in the Dalmatian Coast through Greening Coastal Development, An Approach to Planning for Sustainable Tourism Based on Relevant International Experience, UNDP/GEF COAST project, Phase B

¹⁷ Petrić, L. : Izazovi razvoja ruralnog turizma : dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, Vol.18, No.2, EF, Zagreb, 2006.

spomenici prirode. U nastavku se daje pregled najčešćih negativnih utjecaja razvoja turizma u zaštićenim područjima

Tablica I. NEGATIVNI UTJECAJ RAZVOJA TURIZMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

- Kreiranje staza (i oštećivanje)	- Kulturni vandalizam
- Područja kampova (i oštećivanje)	- Brodovi koji oštećuju obale
- Smeće	- Gubitak staništa
- Zakrčenje	- Ispušni plinovi i zagađenje zraka
- Staze i rekreacijska vozila	- Sakupljanje ogrijevnog drva
- Utjecaji krda stoke	- Vizualni i zvučni utjecaji
- Problemi ljudskog otpada	- Pretjeran ribolov
- Ometanje divljih životinja, navika ili utjecaji na iste	- Utjecaji na vegetaciju
- Konflikti među korisnicima	- Oštećivanje pješćanih dna/grebena
- Zagađenje vode (fizičko ili biološko)	- Zbijenost ili erozija tla
- Pretjeran razvoj	- Povećan rizik od vatre
- Trave, gljive i egzotične vrste	- Oštećenje arheoloških područja
- Mijenjanje vodenih smjerova	- Utabavanje (ljudsko ili konjsko)
	- Uzimanje suvenira (flora, fauna, itd.)

Izvor: Phillips, A.: Sustainable Tourism in Protected Areas, IUCN, 2002.

Turizam uzrokuje negativne posljedice u zaštićenim područjima (tablica I.) kao što je zagađenje zraka, okoliša, tla, prekomjerno smeće, gubitak staništa, oštećenje staza i puteva, arheoloških područja, buka, zagađenje zraka i sl. Kao brzo rastući sektor, turizam je sve veći izvor pritiska na prirodne resurse i okoliš, utječe na društvene uvjete, kulture i okoliš turističkih područja. Ovaj trend može voditi smanjenju koristi od turizma za lokalnu i širu ekonomiju. Glavni pritisci dolaze od prijevoza, upotrebe vode i zemljišta, upotrebe energije u zgradama i postrojenjima i proizvodnje otpada. Erozijska tla i utjecaj na bioraznolikost također su pitanja povezana s turizmom. U nekim popularnim destinacijama ovi su pritisci uzrokovali nepovratnu degradaciju lokalnog okoliša.

U nastavku slijedi tablica II. koja nam slikovito dočarava koji su to sve primjeri rizičnosti turističkih aktivnosti: ekosistemi, zemljišta, vegetacija, voda, zrak, divlji život.

Tablica II. RIZICI TURIZMA NA OKOLINU

ELEMENT	PRIMJERI RIZIČNOSTI TURISTIČKIH AKTIVNOSTI
Ekosistemi	<ul style="list-style-type: none"> - Konstruiranje smještaja, centara za posjetioce, infrastruktura i drugih servisa ima direktan utjecaj na okolinu, uklanjanje vegetacije, ometanje životinja, eliminacija staništa, utjecaj na odvod itd. - Divlje prebivalište može biti značajno izmijenjeno (pravci kretanja, područja za lov, područja za razmnožavanje, itd.) od strane svih vrsta turističkog razvoja i upotrebe.
Zemljišta	<ul style="list-style-type: none"> - Zbijanje zemljišta može se pojaviti na određenim dugo korištenim područjima. - Odstranjivanje i erozija zemljišta se također pojavljuju, i mogu se nastaviti i kada ometanje završi.
Vegetacija	<ul style="list-style-type: none"> - Koncentrirana upotreba oko objekata ima negativne utjecaje na vegetaciju. - Transport može imati direktne negativne utjecaje na okolinu (npr. uništavanje vegetacije, transmisija trava, ometanje životinja). - Učestalost požara može se promijeniti zbog turista i uprave turizma parka.
Voda	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana potražnja za svježom vodom. - Odlaganje otpada ili smeća u rijeke, jezera ili oceane. - Ispuštanje ulja i goriva od strane brodova i manjih plovnih objekata. - Vodena plovila na propeler mogu utjecati na određene morske biljke i vrste.
Zrak	<ul style="list-style-type: none"> - Motorna prijevozna sredstva mogu izazvati zagađenja zbog ispuštanja ispušnih plinova (avioni, vlakovi, brodovi ili automobili).
Divlji život	<ul style="list-style-type: none"> - Lov i ribolov mogu promijeniti dinamiku populacije. - Lovci i ribari mogu tražiti upoznavanje stranih vrsta i povećanu populaciju ciljnih životinja. - Pojavljuju se utjecaji na insekte i male beskičmenjake, zbog transportacije, uvedenih vrsta, itd. - Ometanja posjetilaca mogu se javiti za sve vrste, uključujući one koje ih ne privlače. - Može biti različitih vrsta ometanja: bukom, vizualno, ili maltretirajućim ponašanjem. - Utjecaji se mogu nastaviti poslije početnog kontakta (npr. prije nego ptice slete ili sisavci nastave s razmnožavanjem ili hranjenjem). - Morski sisavci mogu biti povrijeđeni ili ubijeni od strane brodova ili posjekotina od propelera. - Navikavanje na ljude može izazvati promjenu u ponašanju divljih životinja, kao što je prilaženje ljudima zbog hrane.

Izvor: Phillips, A.: Sustainable Tourism in Protected Areas, IUCN, 2002.

Iako turizam uzrokuje brojne negativne posljedice u zaštićenim područjima, na mnoge od njih se može utjecati, smanjiti ili zaustaviti. S obzirom na sve prethodno navedene negativne utjecaje turizma u zaštićenim područjima, potrebno je ustanoviti da li razvoj turizma ugrožava bio-raznolikost područja pod zaštitom i temeljne razloge zbog kojih se područje stavlja pod zaštitu, tradicionalni način življenja i lokalnog stanovništva, kao i ekološku ravnotežu. Javna ustanova zadužena za brigu i skrb o zaštićenom područja treba vršiti monitoring i analizirati pozitivne i negativne utjecaje turizma. Nizom svojih aktivnosti poticati pozitivne a minimizirati negativne učinke turizma na području zaštićenih područja, te time odrediti koliko zapravo turizam šteti prirodi i koje su to mjere koje će ublažiti njihove negativne utjecaje. Također, važno je razmotriti kakav bi utjecaji bili na okolinu ako bi se u zaštićenim područjima turistička aktivnost zamijenila s nekom drugom gospodarskom aktivnošću poput. šumarstva, agrikultura, rudarstvo ili urbanizacija.¹⁸

Turizam u zaštićenim područjima može imati i niz pozitivnih utjecaja. Tako potencijalne koristi od turizma mogu biti: porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, porast dohotka, stimuliranje i diversifikacija lokalne ekonomije, poticanje lokalne proizvodnje, doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog nasljeđa, podrška istraživanju i razvoju dobrih ekoloških navika, podrška ekološkoj edukaciji posjetitelja i lokalnog stanovništva itd. Što se tiče ekonomskih koristi, turizam sigurno predstavlja priliku za ekonomski razvoj, ekonomsku diversifikaciju i rast povezanih aktivnosti. Zato turizam može predstavljati potencijal za ostvarenje koristi. Negativni učinci turizma u zaštićenim područjima u najvišoj mjeri proizlaze iz nekontroliranih turističkih posjeta, stoga plan razvoja turizma u zaštićenom području treba sadržavati plan mjera kojima će se kontrolirati sustav posjećivanja i prilagoditi specifičnim svojstvima zaštićenih područja kako bi se ublažili ili u potpunosti izbjegli negativni efekti turističkog djelovanja na zaštićenom području.

3.2. Pojam održivog razvoja u zaštićenim područjima

Koncept održivosti i održivog razvoja složen je koncept te se o njemu još uvijek raspravlja sa znanstvenog i stručnog stajališta. Tu je riječ o političkom i globalnom konceptu koji se u početku odnosio na probleme okoliša slabije razvijenih zemalja. Jedna od najpoznatijih i najčešće upotrebljavana definicija o održivom razvoju je ona iz 1987. godine koja je objavljena u izvješću *Naša zajednička budućnost* UN-ove Komisije za okoliš i razvoj.

¹⁸Stojanović, N.: Konverzacija i turizam u zaštićenim područjima, Fakultet Banja Luka, 2005.

Prema njoj, održivi razvoj je: „razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba“.¹⁹

Sadrži u sebi dva ključna koncepta:

- pojam 'potrebe', osobito osnovne potrebe siromašnih na svijetu, čemu treba dati prioritet.
- ideja ograničenja nametnuta od strane države tehnologiji i društvenim organizacijama, na okoliš, kroz sposobnosti da zadovolji sadašnje i buduće potrebe.

Na definiciji počivaju i sva nastojanja međunarodne politike u vezi sa zaštitom životne sredine.

U suštini, održivi razvoj je proces promjena u kojem iskorištavanje resursa, smjer ulaganja, orijentacija tehnološkog razvoja i institucionalne promjene su sve u harmoniji i trebaju unaprijediti tekuće i buduće potencijale, te zadovoljiti ljudske potrebe i želje (UN, 1987). Ovaj ekološki princip može se primijeniti na različita prirodna bogatstva i ekološke sustave, pa i na Zemljinu atmosferu. Radi se o odnosu prema prirodnim bogatstvima koji je orijentiran prema budućnosti. To znači da svaka organizacija treba sustavno usklađivati ekonomske, društvene i ekološke aspekte razvoja pri odlučivanju i provođenju gospodarskih aktivnosti.²⁰

Prema Leksikonu održivog razvoja održivost je „sposobnost trajnog održavanja neke funkcije ili procesa“.²¹

U Hrvatskoj prvi propisi koji se mogu povezati s održivim gospodarskim razvojem mogu se pronaći u odredbama iz Poljičkog statuta iz 1440. godine čija je odredba više nego aktualna i dan danas, a ona glasi: „Onaj tko posjeduje staru baštinu, koja je ostala od predaka, mora je obrađivati i uživati i od nje živjeti. A nije časno da je potraži i potroši bez velike nevolje, već kako nalaže stari zakon i običaj, da je ondje ostavi gdje je i našao.“²² Isto tako u području šumarstva pronalazimo propise koji se mogu povezati s održivim gospodarskim razvojem. Uvedeni su zakonskom uredbom o šumama austrougarske carice Marije Terezije 22.12.1769. godine. Zakon je izdan zbog sve većeg propadanja šuma te je zakonom uvedeno održivo gospodarenje šumama na području Hrvatske.

¹⁹ UN 1987.

²⁰Kordej-De Villa, Ž., Stubbs P., Sumpor M.: Participativno upravljanje za održivi razvoj, Ekonomski institut, Zagreb, 2009.

²¹Baćun, D., Matešić, M., Omazić, M. A.: Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012.

²² Baćac, R.: Priručnik za bavljenje seoskim turizmom, Zagreb, Ministarstvo turizma RH, 2011.

Danas, pojam održivog razvoja temelji se na razumijevanju povezanosti tri temeljne sastavnice: društvo, okoliš i gospodarstvo. Postizanjem ravnoteže unutar ta tri elementa i njihove primjene u praksi može utjecati na dugoročan razvoj ljudskog društva u očuvanom okolišu.

- DRUŠTVO – predstavlja rast, brigu zajednica potičući kulturološke raznolikosti, očuvanje kulturne baštine, osiguravanje jednake dostupnosti na obrazovanje i zdravstvenu skrb, postizanje ravnopravnosti svih članova društva te unaprijeđenje socijalnih prava.
- OKOLIŠ – uključuje razvoj strategija i planova upravljanja radi očuvanja okoliša, smanjenje i zaustavljanje zagađenja okoliša, brigu za stabilnost klime, razumnu eksploataciju prirodnih dobara i brigu o njihovim kapacitetima te zaštitu bio raznolikosti i prirode.
- GOSPODARSTVO – treba omogućiti porast čovjekovog blagostanja, održavanje stabilnosti cijena i zaposlenja uz zadovoljavajuće prihode, uštedu troškova te ekonomsku efikasnost.²³

S ciljem olakšavanja razumijevanja koncepcije održivog razvoja često se koriste različiti vizualni, odnosno grafički prikazi i modeli, kao što je Vennov dijagram (Slika 6.).

²³ Klarin T., „The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues“, Zagreb International Review of Economics & Business, Vol. 21, No. 1, pp. 67-94, 2018.

Slika 6. PRIKAZ RAVNOTEŽE UZAJAMNOG DJELOVANJA TRIJU ELEMENATA
ODRŽIVOG RAZVOJA

Izvor: Klarin T.: <<The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues<<, Zagreb International Review of Economics & Business, Vol. 21, No. 1, pp. 67-94, 2018 (26.10.2020.)

Slika 6. prikazuje ravnotežu uzajamnog djelovanja triju elemenata održivog razvoja: društvo, okoliš i gospodarstvo s kojom se može utjecati na održivost društva i očuvanosti okoliša.

Tijekom ovog procesa razumijevanje održivog razvoja proširilo se u vidu „magičnog trokuta održivog razvoja“, koji je uz ekološku ravnotežu obuhvaćao i „ekonomsku sigurnost“ i „socijalnu pravednost“. Uz zaštitu i očuvanje životne sredine kako na lokalnoj tako i na 20 globalnoj razini zajedno su istupali i ekonomski i socijalni ciljevi. Održivi razvoj nije usmjeren isključivo na pitanje okoliša. Interpretacije održivog razvoja vežu se uz odnos između društva i okoliša. Kombinacija društvenih i ekoloških stajališta sadržana je i u ranije spomenutom izvješću Svjetske komisije UN-a o okolišu i razvoju (1987). U izvješću se navodi da, u najširem smislu, cilj je strategije održivog razvoja promicati sklad među ljudima i između čovječanstva i prirodnog okoliša.

Društveno-okolišna ravnoteža treba biti omogućena za sve zajednice, kako na lokalnoj, tako i na globalnoj razini, pri čemu se treba voditi računa o osjetljivosti okoliša. Gospodarsko-okolišna ravnoteža pretpostavlja poticaje i subvencije ekonomskog rasta kao pretpostavka očuvanju prirodnih resursa. Gospodarsko-društvena ravnoteža podrazumijeva ravnomjeran ekonomski rast poduzeća i lokalnih zajednica.

Glavno tijelo koje daje smjernice za održivi razvoj, Ujedinjeni narodi, 2015. godine prezentirali su *dokument Agenda 2030* u kojemu su iznijeli 17 globalnih ciljeva za održivi razvoj koji se planiraju ostvariti do kraja 2030. godine. Prema UN-u, opći cilj održivog razvoja je postizanje dugoročne stabilnosti gospodarstva i okoliša, a to je ostvarivo na način da se integriraju i osvijeste problemi gospodarstva, ekologije i sociologije prilikom donošenja potrebnih odluka. Može se reći da bi održivi razvoj, uvažavajući razvoj i zaštitu okoliša, trebao omogućiti zadovoljavanje ljudskih potreba, postizanje jednakosti, pružanje kulturne raznolikosti i socijalne identifikacije.

Razvoj i koncept održivog razvoja zahtijevaju „sudjelovanje svih relevantnih interesnih skupina, na osnovi prethodne informiranosti, kao i jako političko vodstvo da bi se osiguralo šire sudjelovanje i stvaranje konsenzusa“²⁴, te potiču racionalno korištenje resursima u odnosu na profite koji se od njih ostvaruju. „Održivi se razvoj smatra procesom koji omogućava ostvarivanje razvoja bez oštećenja ili iscrpljivanja resursa koji se koriste u razvoju. To se postiže upravljanjem resursima na način da se mogu obnavljati istom mjerom po kojoj se troše ili prelaženjem od resursa koji se sporo obnavljaju na resurse čije je obnavljanje brže. Na taj način resurse mogu koristiti sadašnje i buduće generacije“²⁵.

3.3. Održivi razvoj turizma u zaštićenim područjima

Turizam mnogih zemalja temelji se upravo na neobnovljivim prirodnim i kulturnim resursima, stoga bez primjene koncepta održivosti i brige o trenutnom i budućem utjecaju na okoliš, gospodarstvo i društvo, te bez uzimanja u obzir zahtjeva posjetitelja i lokalne zajednice, takav turizam nema budućnost.²⁶ Turizam se dugo vremena smatralo „nevinom industrijom“, što znači da se mislilo kako nema potrebe da se mjere njegovi negativni okolišni, socio-kulturni i ekonomski utjecaji. U 1960-im i ranim 1970-im godinama turizam je hvaljen kao pogonska sila ekonomskog razvoja i učinkovit alat za promoviranje razumijevanja između nacija i kultura. Zato su brojne države uložile ozbiljne napore u porast turističkih dolazaka i razvijanje neophodne infrastrukture. Tek su sredinom 1970-ih postavljena pitanja o utjecaju turizma na prirodno, ekonomsko i socio-kulturno okruženje. Iskustvo pokazuje da kontinuirani i često nekontrolirani razvoj industrije može voditi u ozbiljnu degradaciju prirodnog i kulturnog okruženja. Potreba stavljanja prirodnih vrijednosti u zaštićena područja javlja se još u 19.

²⁴ Bašić, I.: Novi trendovi u funkciji povećanja konkurentnosti Hrvatskog turizma u 21. st., Ministarstvo turizma, Zagreb, 2015., str. 412

²⁵ Pančić Kombol: Kulturno nasljeđe i turizam, Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2000., str. 51

²⁶Ibidem (8.9.2020.)

stoljeću, na područjima Australije, Kanade, Novog Zelanda, Južne Afrike i SAD-a. Iz godine u godinu, legalizacija zaštićenih područja širila se diljem svijeta, te je skoro svaka zemlja provodila aktivnosti kojima je označavala područja za zaštitu. U početku su se više isticale kulturne vrijednosti svake zemlje, negoli je to bilo sa slučajem ranih nacionalnih parkova, a kasnije se pridaje važnost drugim ciljevima zaštićenih područja kao što su rekreacija i turizam. Povećana svijest o vrijednostima i ljepotama prirode zajedno s degradacijom i prekomjernom upotrebom klasičnih turističkih naselja dovela je do povećanog interesa za „neiskvarene“ i manje razvijene egzotične destinacije s niskom turističkom gustoćom.

Danas turizam u prirodnim odredištima čini oko 50% cjelokupnog međunarodnog turizma i raste 10 do 30% godišnje, mnogo brže od industrije u cijelosti. Prethodno zanemarena udaljena područja sada se „otkrivaju“ i postaju sve posjećenija, što stavlja povećani pritisak na područje domaćina. Što se brže i intenzivnije turizam razvija na prirodnom području, to više mijenja prirodno i socio-kulturno okruženje u zahvaćenoj regiji. Postalo je očito da se mora poduzeti nešto kako bi se minimalizirali nepovoljni utjecaji turističke djelatnosti.²⁷ Spoznaja da turizam može imati i negativan i pozitivan utjecaj dovela je do stalnih napora kako bi se turistička djelatnost uskladila s načelima održivog razvoja i pridonijela očuvanju prirode i dobrobiti lokalnih zajednica.

Održivi turizam predstavlja koncept razvoja koji će u ravnotežu staviti ekološke, socio-kulturne, ekonomske komponente sredine i zadovoljstvo turista. Ovaj koncept pomaže da se pronađe optimalan oblik turističkog razvoja koji neće degradirati resurse kako bi buduće generacije zadovoljile turističku potrebu.

Kada se govori o turizmu i održivom razvoju potrebno je naglasiti da se radi o dvije međusobno zavisne i uvjetovane varijable jer održivost resursa predstavlja temelj razvoja turizma većine turističkih destinacija. „Konceptcija održivog razvoja turizma uvjetuje zaštitu i održivost svih turističkih resursa, a temelji se na zadovoljenju potreba svih generacija koje će u njemu postojati.“²⁸

Pod pojmom *održivi turizam* često se podrazumijeva samo turizam zasnovan na prirodi, ekoturizmu, što nije u potpunosti točno. Održivost mora biti karakteristika svih oblika turizma, posebice masovnog jer on ima potencijalno najveći utjecaj na ekonomiju, životnu sredinu i kulturno naslijeđe.

²⁷ CEETO Priručnik o uspješnim inovativnim praksama za održivi turizam u zaštićenim područjima, str.87.

²⁸Hitrec, T. (2002): Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe, Turizam, No.2, str. 457-459.

Održivi turizam možemo definirati kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije.“²⁹

Principi održivosti se odnose na ekološke, gospodarske i društveno-kulturne aspekte razvoja turizma. S ciljem postizanja dugotrajne održivosti, mora se uspostaviti odgovarajuća ravnoteža između te tri dimenzije. Stoga bi primjena koncepta održivog turizma trebala omogućiti:

- optimalno korištenje resursa koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti,
- poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te doprinositi međukulturalnom razumijevanju i toleranciji,
- osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravu raspodjelu, između ostaloga stabilnost zaposlenja, mogućnosti zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.

Održivi turizam je odgovorni turizam koji uključuje socijalni, ekonomski i politički aspekt usmjeren na očuvanje okoliša, preferirajući aktivnosti koje ostavljaju što manje negativnih posljedica na cjelokupno okruženje, a kvalitetnu ponudu ostvaruje primjenom novih tehnoloških rješenja (poput programa uređenja mjesta, novih pogodnosti i turističke privlačnosti). Konceptija održivog razvoja u turizmu mora zadovoljiti potrebe i podići kvalitetu života lokalne zajednice, očuvati njezin sociokulturni identitet, razviti visokokvalitetan turistički proizvod te poboljšati kvalitetu doživljavanja posjetitelja i njihovo zadovoljstvo ponudom, ali na prvom je mjestu očuvanje izvorne vrijednosti prirodnih resursa, odnosno nizom odgovarajućih ekoloških mjera i postupaka sačuvati resurse za buduće generacije. S ekonomskog gledišta ciljevi su zaštite okoliša gospodarska učinkovitost i ljudska prava.³⁰

²⁹Ibidem, str. 457-459.

³⁰ Pančić Kombol: Kulturno nasljeđe i turizam, Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2000., str. 51

Kako bi se osiguralo sudjelovanje i konsenzus, za održivi je turizam potrebno informirano sudjelovanje svih relevantnih sudionika i lokalnog stanovništva, ali i snažno političko vodstvo. Postizanje održivosti turizma trajan je proces koji traži stalno praćenje učinaka i uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera.

Održivi turizam stremi minimalizirati štetne utjecaje turističkih aktivnosti. Smanjenje utjecaja na najmanju moguću mjeru također zahtijeva da se broj i ponašanje turista reguliraju kako bi se osiguralo ograničavanje štete za ekosustav. To se može postići ograničavanjem turizma na nosivi kapacitet područja (npr. ograničavanje broja turista, smanjenje potrošnje vode, energije i drugih resursa, niska razina mobilnosti i upotreba okolišno prihvatljivog prijevoza, minimalne promjene u obrascima korištenja krajolika kroz gradnju itd.). Teorija prihvatnih kapaciteta čini samu srž održivog turističkog razvoja svakog turističkog područja. Pojam održivog turističkog razvoja usko je povezan s pojmom prihvatnih kapaciteta u turizmu (engl. carrying capacity) jer i jedan i drugi pojam podrazumijevaju razvoj turizma unutar prihvatljivih granica.³¹ Osnovna ideja primjene koncepta održivog turističkog razvoja zaštićenih područja jest spoznaja o tome koliko određeni prostor može prihvatiti turističkih aktivnosti uz minimalne posljedice za budući rast i razvoj.³²

Održivi turizam „djeluje unutar prirodnih kapaciteta za obnovu i buduću produktivnost prirodnih resursa; prepoznaje kako ljudi i zajednice, običaji i životni stil pridonose turističkom iskustvu; prihvaća da ti ljudi moraju imati pravedan udio u ekonomskim koristima od turizma; i vođen je željama lokalnog stanovništva i zajednica u područjima domaćina“³³.

³¹ Birkic, D.(2016),Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, str.160

³² Ibid 160

³³ Tourism Concern & WWF, 1992., <http://www.earthsummit2002.org/toolkits/women/ngo-doku/ngo-comm/csd/csd19994.html>

4. OPĆA OBILJEŽJA PARKA PRIRODE VRANSKO JEZERO

Park prirode sa okolnim područjem, Vransko jezero proglašeno je 21.07.1999. godine kao jedno od rijetkih, gotovo netaknutih prirodnih staništa ptica vodarica sa izvorima pitke vode te područje osebujnih specifičnosti i bioraznolikosti.³⁴ Namjena Parka prirode je zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna i turističko-rekreacijska. Od 2. veljače 2013. godine, Park prirode Vransko jezero nalazi se na Ramsarskom popisu svjetski važnih močvarnih staništa, kao najveće prirodno, bočato, stalno vodeno tijelo u Hrvatskoj, te je ujedno od iznimne važnosti za brojne ugrožene i u Europi rijetke vrste ptica. Vransko jezero najveće je jezero u Hrvatskoj i jedno od samo dva velika močvarna područja u sredozemnom dijelu Hrvatske. Riječ je o kriptodepresiji u koju se ulijeva gotovo polovina površinskih tokova slatke vode s područja Ravnih Kotara. Dominantna karakteristika Parka je posebni ornitološki rezervat koji je zbog svoje očuvanosti velikog tršćaka na SZ dijelu jezera kao rijetkog močvarnog sustava, velike bioraznolikosti, izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti još 1983. g. dobio taj status te je uvršten u listu važnih ornitoloških područja u Europi (Important Bird Areas in Europe).

4.1. Opće značajke, geografski položaj i infrastruktura

Područje Vranskog jezera smješteno je na istočnoj obali Jadranskog mora u sjevernom dijelu dalmatinske regije, u atraktivnoj turističkoj zoni Jadrana (slika 7.). Svoju međunarodnu važnost zahvaljuje specifičnom geografskom i klimatskom položaju koji podržava važna i rijetka staništa, muljevite obale, poplavne livade i nepregledne tršćake, kao i najveću površinu otvorene vode, važno stanište za zimovanje ptica. Vransko jezero pruža utočište najraznovrsnijim biljkama i životinjama. Obrastao travom, rogozom, šašem i trskom nalikuje dijelom na travnjak ispresijecan plitkim barama, prekriven trajnim cvijećem sa raskošnim bojama i mnoštvom leptira, vretenaca i ostalih kukaca, potrebnih opstanku ptica tijekom cijele godine. Područje Parka je područje ornitofaune gdje je do sada zabilježeno 256 vrsta ptica, od kojih se 102 vrste gnijezde na području Parka. Područje Parka je i vrlo važno odmorište i hranilište za cijeli niz europskih ugroženih vrsta. Na zimovanje redovito dolazi više od 100 000 ptica vodarica.³⁵

³⁴PP Vransko jezero: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/> (8.9.2020.)

³⁵Ibidem (8.9.2020.)

Uz ptice, veliku vrijednost parku daju i ribe u jezeru.³⁶

Slika 7. POLOŽAJ PP VRANSKO JEZERO U RH

Izvor: PP Vransko jezero: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/>

Područje Parka nalazi se unutar dviju hrvatskih županija s površinom od 57 km², pri čemu je 42 km² (74%) površine u Zadarskoj, a 15 km² (26%) površine u Šibensko-kninskoj županiji. Cjelokupna površina vode Vranskog jezera administrativno pripada Zadarskoj županiji. Granice Parka smještene su između Pirovca i Pakošтана.

Vransko jezero položeno je u pravcu sjeverozapad-jugoistok pružajući se paralelno s morskom obalom od koje je mjestimično udaljen manje od kilometra. Površina Posebnog ornitološkog rezervata iznosi 873 hektara (ha) ili 15,3% površine Parka. Krajobrazno gledajući, nalazi se uz morsku obalu, u mediteransko močvarnom ekosustavu s ornitološkim rezervatom i Ravnim kotarima u zaleđu. Po svom položaju i karakteristikama specifično je u Hrvatskoj ali i na širem europskom prostoru. Ono je zapravo krško polje ispunjeno bočatom vodom i predstavlja kriptodepresiju.³⁷

Dobra prometna povezanost s kopnom, zrakom i morem, uključujući autocestu A1, zračne luke u Zadru i Splitu, pomorske luke i marine, kao i željeznicu u neposrednoj blizini.

Parkom prirode upravlja Javna ustanova Parka prirode Vransko jezero. Djelatnost Javne ustanove uključuje zaštitu, održavanje i promicanje područja s ciljem zaštite i očuvanja izvornosti prirode te osiguravanja nesmetanog odvijanja prirodnih procesa i održivog

³⁶ Ibidem (8.9.2020.)

³⁷ PP Vransko jezero: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/> (8.9.2020.)

korištenja prirodnih dobara, kao i nadzor nad provođenjem uvjeta i mjera zaštite prirode.³⁸ Plan upravljanja za PP Vransko jezero donesen je 2010. godine, a Prostorni plan Parka prirode Vransko jezero 2012. godine.

Grafikon 1. ŠEST USTROJSTVENIH JEDINICA UNUTAR JAVNE USTANOVE PARK PRIRODE VRANSKO JEZERO

Izvor: PP Vransko jezero: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/ustrojstvo-ustanove/> (9.9.2020.)

Grafikon 1. prikazuje ustrojstvene jedinice unutar Javne ustanove Park prirode Vransko jezero, od toga su: Upravno vijeće, ured ravnatelja, odjel stručnih poslova zaštite, održavanja, očuvanja i korištenja PP, odjel čuvara prirode te tri odsjeka. Prema Statutu Javne ustanove park prirode Vransko jezero djelatnost Ustanove je zaštita, održavanje i promicanje parka prirodeu cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadziranje provođenja uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju te sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring).³⁹

³⁸Javna ustanova Parka prirode Vransko jezero: Plan upravljanja prirode Vransko jezero, 2010., str. 17

³⁹ http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/documents/statut_ppvj.pdf(20.04.2021)

4.2. Prirodne vrijednosti PP Vransko jezera

Park prirode Vransko jezero ima blagu mediteransku klimu. Na klimu lokalno utječe reljef, struktura podloge, vegetacijski pokrov i blizina mora koja umanjuje učinak toplog zraka ljeti i hladnih zračnih masa zimi.⁴⁰ Park prirode Vransko jezero pripada umjereno vlažnom klimatskom tipu, što ima povoljan biometeorološki učinak.⁴¹ Vjetar pretežno puše iz smjera sjevera i sjeveroistoka (velebitska i dinarska bura), a u kraćim razdobljima iz smjera sjeverozapada (mistral ili maestral) ili jugoistoka (sirocco ili jugo).⁴²

Po teoriji Fritza iz 1984. godine, postanak jezera neposredno se veže uz podiznje razine svjetskog mora.⁴³ Reljefno, područje parka pripada geološki mlađem dinarskom sustavu gorja i predgorskih prostora istočne obale Jadrana. Jezero je ispunjeno bočatom vodom. Vrste tla se grupiraju prema sljedećem: prvu grupu čine kamenjar, vapnenačko-dolomitna crnica te plitka i srednje duboka crvenica; drugu grupu čine plitka i srednje duboka crvenica; treću grupu čine močvarna aluvijalno-karbonatna i aluvijalno livadna tla; i četvrtu grupu čine trasetno-hidromeliorirano i tresetno humusno hidromeliorirano tlo.⁴⁴

Slika 8. PEDOLOŠKA KARTA PARKA PRIRODE VRANSKO JEZERO I JASENA

Izvor: Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: <<Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero>>, 2010., str. 22.

⁴⁰Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 19.

⁴¹Ibidem, str. 19.

⁴²Ibidem, str. 21.

⁴³Ibidem, str. 22.

⁴⁴Ibidem, str. 23.

Slika 8. prikazuje Pedološku kartu određene vrste tala koje se nalaze na području PP Vransko jezero i Jasena. Prema karti može se vidjeti da većim područjem prevladava kamenjar te antropogena tla.

Područje Vranskog jezera obuhvaća dvije velike vegetacijske zone jadranske mediteranske provincije: emuditeransku zonu i submediteransku zonu. Najvrijednija staništa na području Parka su vodena i močvarna staništa, tršćaci, šume hrasta crnike, šume alepskog bora, šikare i dračici te suhi travnjaci.⁴⁵ Istraživanja flore navode čak 707 biljnih vrsta unutar Parka, njih 147 je ugroženo i/ili zaštićeno u Hrvatskoj, dvije su kritično ugrožene, šest ih j ugroženo, a devet osjetljivih. Neke od zanimljivijih biljaka su: Krocanj, Ilirska perunika, Lopoč i Mješinka.⁴⁶

Slika 9. ILIRSKA PERUNIKA

Slika 10. MJEŠINKA, BILJKA MESOŽDERKA

Izvor: PP Vransko jezero: Flora, <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/flora/> (9.9.2020.)

Vransko jezero pruža velikom broju različitih organizama zaklon te mjesta za razmnožavanje ili mrijest, gniježđenje i ishranu. Osim raznolike vrste ptica, na širem području Parka obitavaju i brojne druge vrste kralješnjaka, ali i beskralješnjaka. Zabilježeno je ukupno 15 vrsta puževa i 6 vrsta školjaka. Pronađene su 133 vrste pauka, 42 vrste danjih leptira, od kojih se *Lastin rep* nalazi na popisu strogo zaštićenih vrsta. Zabilježeno je 33 vretenaca, od njih najznačajniji *jezerski regoč*, strogo zaštićena vrsta u Hrvatskoj i čitavoj Europi.

⁴⁵PP Vransko jezero: Flora, <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/flora/> (8.9.2020.)

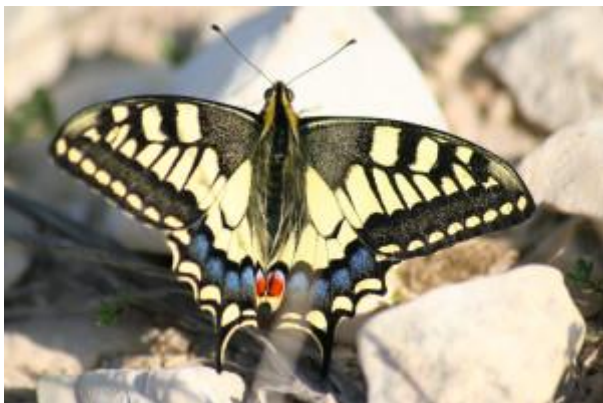
⁴⁶Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 29.

U Vranskom jezeru prisutne su slatkovodne i morske vrste riba. Ukupan broj vrsta riba u jezeru je 20. Od slatkovodnih, samo su četiri autohtone, što znači da se u jezeru pojavljuju prirodno, a to su: jegulja, riječna babica, glavočić vodenjak i drlja. Ostale vrste riba u jezeru su autohtone, tu. namjerno ili slučajno unešene u jezero, npr.: šaran (unesen 1949.), babuška, som, štuka, sunčanica i gambuzija. Također, u jezeru je prisutno 8 vrsta vodozemaca.

Od gmazova, postoji čak 20 vrsta, od kojih su neke strogo zaštićene. Prisutno je ukupno 37 vrsta sisavaca, odnosno oko 40% faune sisavaca u Hrvatskoj. Strogo zaštićene vrste sisavaca su *veliki potkovanj* i *veliki šišmiš*.⁴⁷

Kao što je već navedeno, na području Parka i Jasena zabilježeno je ukupno 256 vrsta ptica, od čega su 102 vrste gnjezdarice, a 236 ih je ugroženo i/ili zaštićeno u Hrvatskoj. Na jezeru boravi 13 vrsta ptica čije populacije u bilo kojem razdoblju životnog ciklusa čine više od 1% procijenjene ukupne hrvatske populacije. To su mali vranac, bukavac, žuta čaplja, mala bijela čaplja, velika bijela čaplja, čaplja danguba, eja močvarica, mali sokol, kosac, siva šljoka, rđa šljoka, liska, crnoprugasti trstenjak. Također, ovdje obitava posljednja kolonija čaplji u mediteranskoj Hrvatskoj.⁴⁸

Slika 11. LASTIN REP

Slika 12. GATALINKA

Izvor: PP Vransko jezero: Fauna, <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/fauna/> (9.9.2020.)

⁴⁷ PP Vransko jezero: Flora, <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/flora/> (9.9.2020.)

⁴⁸Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 34.

Slika 13. VELIKE BIJELE ČAPLJE U ORNITOLOŠKOM REZERVATU

Izvor: Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 34.

4.3. Kulturne vrijednosti PP Vransko jezera

Na prostoru Parka prirode i u njegovo bližoj okolini nalazimo važna arheološka nalazišta koja datiraju od neolitskog razdoblja do kasnog srednjeg vijeka.⁴⁹ Uz cestu u neposrednoj blizini autokampa nalaze se ostaci srednjovjekovne crkve Sv. Marije. Na Babinom škoju, nalaze se povijesni slojevi od početka boravka čovjeka na ovom prostoru do suvremenog razdoblja. Uz sjeverozapadnu obalu na uzvisini Osridak nalazi se ostatak kasnoantičke vojne stražarnice, a iznad polja u uvali Njivice pronađeni su ostaci povećeg starohrvatskog naselja.⁵⁰

Od graditeljske baštine nažalost nema puno ostataka, vojni i sakralni objekti su iz ranijih povijesnih razdoblja pa su sačuvani samo u arheološkim ostacima. Sačuvano je nekoliko pojedinačnih objekata:

- Mletačka pogranična stražarnica s početka 16. stoljeća na južnoj strani poluotoka Babin škoj, koja je sačuvana do visine krovnog vijenca.
- Uz samu morsku obalu u uvali Prosika nalazi se mletačka pogranična carinarnica iz istoga vremena, koja je nadzirala promet putnika iz pravca Pirovca prema Biogradu i Zadru.
- Na lokalitetu Jugovir sačuvana je mala ribarska kućica koja je služila za zaklon ribočuvaru, a čiji je zadatak bio čuvati od krađe tadašnji depo za izlov jegulja koje su baš tuda prolazile podzemnim propustom u doba mrijesta.

⁴⁹PP Vransko jezero: Vransko jezero kroz povijest, <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/vransko-jezero-kroz-povijest/> (9.9.2020.)

⁵⁰Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 40.

Neposredno uz granicu Parka prirode nalaze se tri važna kulturno-povijesna lokaliteta koji spadaju u graditeljsku baštinu od nacionalne i europske važnosti. U središtu naselja Vrana nalazi se jedan nasuprot drugome srednjovjekovni grad Vrana kao dobar primjer utvrđenog srednjovjekovnog samostana i Maškovića Han kao najzapadniji očuvani primjer islamske svjetovne arhitekture u Europi. U selu Banjevci sačuvana je srednjovjekovna crkva Sv. Ivana Krstitelja.⁵¹

Slika 14. POGRANIČNA STRAŽARNICA
U UVALI PROSIKA

Slika 15. DETALJ IZ UNUTRAŠNJEG
DVORIŠTA MAŠKOVIĆA HANA

Izvor: Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 41. (9.9.2020.)

Od tradicijskog graditeljskog naslijeđa na prostoru Parka prirode nalazi se tek nekoliko objekata i to zbog toga što unutar granica Parka već dugo nema naselja pa čak niti pojedinačnih objekata. To su ribarska kućica Živača i ribarska kućica na Crkvinama. Uz cestu Pakoštane – Vrana nalazi se jedna vodenica u zapuštenom stanju. Na području Modrava nalazi se nekoliko dobro očuvanih poljskih kućica koje se nazivaju „bunje“. Ova arhetipska nastamba gradi se na cijelom području istočne jadranske obale na kamenitim terenima u udaljenim maslinicima, pašnjacima i vinogradima.⁵²

⁵¹Ibidem, str. 41.

⁵² Ibidem, str. 42.

Slika 16. NADZORNA KUĆICA NA
CRKVINAMA

Slika 17. BUNJA NA PODRUČJU MODRAVA

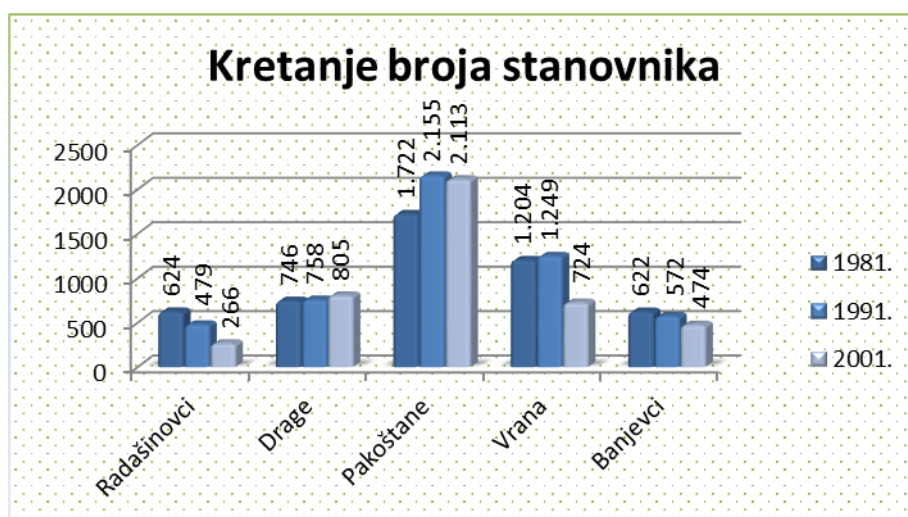

Izvor: Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 41.

Stanovništvo

Unutar granica Parka prirode Vransko jezero, do zadnjih desetljeća prošlog stoljeća nije bilo stalno naseljenog stanovništva. Danas se mogu naći 12 nastanjenih obitelji. Tijekom ljeta na području Prosika boravi oko desetak obitelji, a nešto manje na području Brodišta u Pakoštanima. U užem okruženju Parka u naseljima Pakoštane, Drage, Vrana, Radašincevi i Banjevci, koja se naslanjaju na granice zaštićenog područja, prema popisu stanovništva od 2001. godine živi ukupno 4.382 stanovnika.⁵³

Grafikon 2. KRETANJE BROJA STANOVNIKA U UŽEM OKRUŽENJU PARKA
PRIRODE

Izvor: Javna ustanova Parka prirode Vransko jezero: Plan upravljanja prirode Vransko jezero, 2010.

⁵³ Ibidem, str. 43.

Prema podacima iz grafikona 2., vidljivo je da prema posljednja tri popisa stanovništva bilježi se pad ukupnog broja stanovnika u zadnjem desetljeću 20. stoljeća. Osjetan pad je zabilježen u ruralnim naseljima u zaleđu, dok su naselja u priobalju u laganom padu, osim naselja Drage koje jedino zadržava trend laganog porasta krajem prošlog stoljeća.

4.4. Turizam, rekreacija i promidžba

Položaj Parka prirode Vransko jezero svojom bogatom prirodnom i kulturnom baštinom usmjerava na razvoj posebnih oblika turizma i rekreacije. Postojeća prometna (cestovna, zračna i pomorska) infrastruktura, kao i turistički kapaciteti regije, u potpunosti zadovoljavaju uvjete za razvoj turističkih aktivnosti u Parku. Prevladavajući priobalni kupališni turizam obuhvaća 3 ljetna mjeseca, dok su turistički potencijali zaleđa slabo iskorišteni. Javna ustanova ima mogućnost da poveže postojeće oblike turizma na obali s još nerazvijenim, ruralnim turizmom zaleđa u cjelovitu turističku ponudu te na taj način poveća kvalitetu života stanovnika zaleđa i osigura produljenje sezone u regiji.

U svrhu očuvanja prirodnih vrijednosti kao razvojne osnove ovoga prostora, turizam ne bi smio ići u pravcu masovnoga turizma uz gradnju smještajnih objekta već bi se smještaj turista trebao organizirati u suradnji sa stanovništvom okolnih mjesta.

Turistička ponuda u zaštićenim područjima obuhvaća: sportsko-rekreacijsku aktivnost, turizam vezan uz prirodne resurse, obrazovni turizam, seoski i etno turizam, kao i vjerski i kongresni turizam, team bulding, kulturni turizam, ekoturizam.

Posebnim oblicima turizma cilj je ojačati vrijednost obalnih destinacija, pokrenuti razvoj ruralnog turizma u zaleđu i učiniti Park prirode Vransko jezero prepoznatljivom atrakcijom unutar sustava zaštićenih područja u Hrvatskoj.

Postoje izuzetne pogodnosti za rekreacijski turizam koji se zasniva na obilasku Parka prirode, promatranju ptica (bird watching) i fotografiranju, u kombinaciji s obilaskom kulturno-povijesnih znamenitosti okolnog područja. U toj funkciji je i biciklistička staza kojom se može obići cijelo jezero. Od rekreativnih aktivnosti na vodi ističu se sportski ribolov, kupanje, daskanje, obilazak jezera čamcima Javne ustanove, a sve u vrijeme i na način koji ne ugrožava ptice kao temeljnu prirodnu vrijednost zaštićenog područja.

Sportski ribolov uz određene uvjete zaštite prirode može biti prihvatljiv i u nekim dijelovima Ornitološkog rezervata.

Razvijena je turistička ponuda programa i događanja za ciljane skupine turista te je uključena u ponude lokalnih i regionalnih turističkih agencija čime je zabilježen porast broja posjetitelja. Uspostavljene su nove poslovne inicijative u ruralnom turizmu i druge turističke atrakcije u zaleđu Parka. Park prirode Vransko jezero uključen je u ponudu specijaliziranih turističkih agencija (hrvatskih i inozemnih) kao dio programa temeljenih upravo na zaštićenim područjima.

Dovršen je i opremljen prijemno-posjetiteljski centar *Prosika*. Otvorena je ponuda lokalnih specijaliteta. Izgrađena je biciklistička staza uz jezero kroz Modrave.

4.4.1. Turistički smještajni kapaciteti u neposrednoj blizini PP Vransko jezero

Kako je već gore navedeno, Vransko jezero nalazi se u Srednjoj Dalmaciji na dodiru područja dvaju gradova, Zadar i Šibenik, koji pružaju smještajne kapacitete posjetiteljima Parka. Samo jezero i vodozahod nalazi se na lokalitetu koji je nepristupačan za javnost.

Općina Pakoštane (Pakoštane, Vrana, Vrgada, Drage) raspolaže različitim smještajnim kapacitetima. Prema podacima Ureda za turizam za 2015. godinu iznosi 3.053 smještajnih jedinica. Smještajni kapaciteti na području općine Pakoštane uključuju jedan hotel, kampove, nekomercijalni smještaj, objekte na OPG-u, objekte u domaćinstvu te ostale ugostiteljske objekte za smještaj. Osim obiteljskog smještaja, veliku popularnost imaju i kampovi u ukupnim smještajnim kapacitetima općine Pakoštane. U naseljima Pakoštane i Drage, 2020. godine zastupljeno je ukupno 14 kampova, raspoređenih u podvrste: kamp, kamp odmorište i kampiralište.⁵⁴

U blizini mjesta Pakoštane nalazi se kamp Vransko jezero, sa 180 parcela i 9 mobilnih kućica, uz jezero, bar, market i sportske sadržaje. Jedno od najznačajnijih razvojnih ograničenja turizma općine Pakoštane je privatni smještaj koji prevladava u strukturi ukupnih smještajnih kapaciteta općine.

Dakako potrebno je poticanje daljnjeg razvoja hotela, odnosno povećanje hotelskih kapaciteta. Trenutno stanje može se definirati kvalitativnim i kvantitativnim pokazateljima. Stalno se potenciraju kvantitativni pokazatelji koji pokazuju turistički rast (broj gostiju i noćenja) uz izražen problem ne prijavljivanja gostiju, a minoriziraju pokazatelji koji otkrivaju neefikasnost turizma (ostvareni prihod) i prosječna dnevna potrošnja turista.

⁵⁴ Turistička zajednica općine Pakoštane: <https://www.pakostane.hr/hr> (9.9.2020.)

U cilju budućeg turističkog prosperiteta općine Pakoštana, a time i Parka prirode Vransko jezero, nužno je oplemeniti smještajnu i osobito izvan pansionsku ponudu. U smještajnoj ponudi nužno je intenzivirati poticaje domaćeg stanovništva za preobrazbu kvalitete i rast njihovih trenutnih kapaciteta. U ugostiteljskoj ponudi Pakoštana, ali i drugih smještajnih kapaciteta u okolici PP Vransko jezero, treba se naglasiti domaća, autohtona kuhinja i prednosti genetski modificirane hrane. Paralelno ugostiteljski objekti trebali bi biti uređeni u dalmatinskom štihu s naglaskom na autohtone konobe.

Prema Prostornom planu za PP Vransko jezero (2012.), lokaliteti za organizirani boravak posjetitelja smješteni su na područjima koja se temelje na sustavu posjećivanja, to su izgrađene ili planirane lokacije navedene u zoni korištenja.

Objekti ugostiteljsko-turističke namjene svojim kapacitetom, veličinom i načinom korištenja trebaju prilagoditi uvjetima korištenja i zaštite prirode i drugih vrijednosti sukladno zakonskim odredbama te specifičnostima područja na kojima se nalaze.

Na području Parka objekti ugostiteljsko-turističke namjene su:

- Postojeći objekti:
 - postojeći kamp (autokamp) Crkvine, restoran u sklopu postojećeg kampa s pripadajućim objektima na sjeverozapadnom ulazu u području Crkvine
 - ugostiteljski objekt na vidikovcu Kamenjak
- Planirani objekti:
 - kamp (autokamp) Drage zapad, na ulazu Drage zapad
 - prijemno-posjetiteljski centar „Dvor Prosika“

U kampu (autokampu) Crkvine plan je zadržati postojeću izgrađenost prostora čvrstim objektima. Planira se izgradnja manjeg kampa (autokampa) na području Drage zapad, nakon čega će se postojeći autokamp Crkvine prenamijeniti u eko kamp u funkciji posebnih korisnika koji će boraviti u Parku s ciljem proučavanja, istraživanja i otkrivanja prirodnih znamenitosti Parka. Upravna zgrada kampa (autokampa) Crkvine prenamijenit će se u glavnu upravnu zgradu Javne ustanove s laboratorijem i posjetiteljskim centrom, te smještajnim kapacitetima za istraživanje. Na području Drage zapad planira se izgradnja manjeg autokampa.

4.4.2. Turistička ponuda Parka prirode Vransko jezero

Zadaća Javne ustanove je da poveže postojeće oblike turizma na obali s još nerazvijenim, ruralnim turizmom zaleđa u cjelovitu turističku ponudu te na taj način utječe na povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i time osigura produljenje sezone u regiji.

Priobalni kupališni turizam prevladava u tri ljetna mjeseca, dok su turistički potencijali zaleđa izuzetno slabo iskorišteni.

Interes lokalne zajednice pridonosi uspješnosti razvoja ruralnog turizma, koji se očituje kroz rad vinara, konoba i štandova s domaćim autohtonim proizvodima. Također, opće raspoloženje i gostoljubivost stanovništva pridonosi razvoju ovog ciljanog oblika turizma. Samim time, zajednički interes s lokalnim stanovništvom naći će se i u otvaranju novih radnih mjesta u turističkim djelatnostima. Razvoj ruralnog turizma u potpunom je skladu i sa općom strategijom Hrvatske turističke zajednice koja hrvatsko priobalje promovira kao *Mediteran kakav je nekad bio*.

Sa svojim prirodnim i kulturnim vrijednostima, Park prirode, u kontekstu ruralnog turizma može služiti kao mamac za privlačenje većeg broja posjetitelja, koje potom treba usmjeriti na turističku ponudu u zaleđu. Samim time, Ustanova u suradnji s drugim institucijama lokalne i državne vlasti podržat će razvoj ruralnog turizma organiziranjem edukacijskih programa te posredovanjem u realizaciji pojedinih projekata.

Strateški dokument *Lokalni turistički masterplan Parka prirode Vransko jezero i okolice* osigurava smjernice za daljnji razvoj turističkih aktivnosti. Distribucija promotivnih materijala i uhodani kulturni, zabavni, športski i edukacijski programi strategija su promicanja Parka u javnosti uz suradnju s lokalnim turističkim zajednicama i agencijama.⁵⁵

Turistička ponuda Parka prirode Vransko jezero prema cjeniku usluga na njihovoj internet stranici obuhvaća: edukativne programe za grupe posjetitelja, team-building, radionice, promatranje ptica, adrenalinski park, rekreacijski turizam (biciklizam, veslanje, jedrenje, jahanje, hodanje), športski ribolov, ribolovne dozvole, najam opreme, privez i suhi vez, ribičko natjecanje, auto-moto okupljanje, sportska i ostala događanja, ruralni, kulturni, znanstveni i edukacijski turizam.

⁵⁵ Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 78.

Tijekom čitave godine otvoreno je pet biciklističkih staza:

- Panoramska staza,
- Suhozidna staza,
- Ruralna staza,
- Silazna staza te
- Ulazna staza.

Za Panoramsku, Starozidnu i Ruralnu stazu moguć je i najam bicikala. Staze su kombinacija asfalta i makadam te nisu osobito zahtjevne.

Park prirode omogućuje i planinarenje. Obuhvaća tri kružne pješačke staze:

- Kružna izletnička staza Kamenjak
- Kružna pješačka staza Modrave
- Kružna pješačka staza Prosika-Jugovir

Dvije su lagane, a jedna srednje teška s čime okupljaju značajan broj posjetitelja i bez osobitog planinarskog iskustva.

Vransko jezero za mnoge je najljepše prirodno jezero te jedna od boljih lokacija za ribolov. Najpoznatije je mjesto među hrvatskim te svjetskim ribolovcima za ribolov štuke, šarana, soma i babuške. Ribolov je dopušten isključivo uz dozvolu na određenim mjestima te postoje stroga pravila kojih se treba poštivati tokom ribolova. Najbolje lokacije za ribolov štuke su od granica ornitološkog rezervata do mjesta Drage, a šaran se najbolje lovi na rubnim dijelovima ornitološkog rezervata te na Prosiki.

Čitave je godine moguća vožnja kajakom te se u lučici Prosika plovila mogu iznajmiti na sat ili na cijeli dan.

Promatranje ptica jedna je od najznačajnijih turističkih aktivnosti Parka prirode Vransko jezero. Popis životinjskih vrsta koje se mogu vidjeti su:

- Čaplja danguba (*Ardea purpurea*)
- Bukavac (*Botaurus stellaris*)
- Velika bijela čaplja (*Egretta alba*)
- Eja močvarica (*Circus aeruginosus*)
- Kosac (*Crex crex*)

- Siva štijoka (*Porzana parva*)
- Riđa štijoka (*Porzana porzana*)
- Liska (*Fulica atra*)
- Crnoprugasti trstenjak (*Acrocephalus melanopogon*)
- Mali vranac (*Phalacrocorax pygmaeus*)
- Žuta čaplja (*Ardeola ralloides*)
- Mali sokol (*Falco columbarius*)
- Mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*)

Park prirode Vransko jezero i područje Jasen priznati su kao međunarodno važno područje za ptice. Najveću vrijednost područja Parka čini ornitofauna. Do sada je zabilježeno ukupno 249 vrsta ptica od čega se čak 102 vrste gnijezde na području Parka. Ovo je područje od međunarodne važnosti kao odmorište i hranilište ptica selica.

Prema procjenama u Parku za vrijeme jesenske selidbe, svakodnevno boravi između 20.000 i 200.000, a ponekad čak i do 400.000 preletnica. Preletničke populacije obuhvaćaju preko 140 vrsti ptica koje dolaze iz Srednje, Sjeverne i Istočne Europe.

Također, Vransko jezero je vrlo važno zimovalište za oko 75 vrsta ptica, posebno za ptice močvarice od kojih po brojnosti dominiraju liske. Ovisno o sezoni, ukupan broj zimovalica iznosi od 35.000 do čak 180.000 ptica. Većinom se radi o liskama, različitim vrstama patala, gnjuraca i dr.

Vransko jezero važno je gnjezdište ptica močvarica. Trščak u Posebnom ornitološkom rezervatu predstavlja jedino gnjezdište čaplji u sredozemnom dijelu Hrvatske.

Prema bogatstvu i raznolikosti u Parku se posebno ističe zajednica ptica močvarnih staništa (otvorene vodene površine, vodene površine s plutajućom i podvodnom vegetacijom te gusti trščaci uz obalu). Gotovo polovicu ukupnog broja vrsta ptica koje obitavaju u Parku predstavljaju močvarice, dok ostale vrste ova područja koriste povremeno kao hranilište, pojilište ili prenočište. Najvredniji dio močvarnih staništa nalazi se u Posebnom ornitološkom rezervatu na sjeverozapadnom području jezera. Uz njega je vezano 13 vrsta ptica čije su populacije na Vranskom jezeru važne na nacionalnoj ili međunarodnoj razini: mali vranac (*Phalacrocorax pygmaeus*), bukavac (*Botaurus stellaris*), žuta čaplja (*Ardeola ralloides*), mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*), velika bijela čaplja (*Egretta alba*), čaplja danguba (*Ardea purpurea*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), mali sokol (*Falco columbarius*),

kosac (*Crex crex*), siva štijoka (*Porzana parva*), riđa štijoka (*Porzana porzana*), liska (*Fulica atra*) i crnoprugasti trstenjak (*Acrocephalus melanopogon*).

Izuzetno važna staništa za opstanak bogate ornitofaune na ovom području su i vlažni travnjaci koji se protežu između tršćaka i poljoprivrednih površina unutar rezervata. U vrijeme kad su travnjaci poplavljeni ili se poplava povlači, oni su vrlo važno hranilište za čaplje, patke, urline, trepteljke i druge vrste.

Na ušću Glavnog kanala u jezero, neposredno uz obalu je drvena sojenica s prilaznom drvenom rampom s kopna. Na brdu iznad ušća Lateralnog kanala je postaja manjih dimenzija (do 3 posjetitelja). Na području Južne bare nalazi se drvena promatračnica na vodi (do 3 posjetitelja). Sa zapadne strane kanala Prosika u blizini lučice, nalazi se povišena promatračnica kapaciteta do 10 posjetitelja. Posebno mjesto zauzima ornitološka postaja namijenjena isključivo boravku istraživača. Drvena promatračnica uz postaju je otvorena za organizirane obilaske posjetitelja.

Na području Crkvina planira se izgradnja promatračnice za ptice od autokampa Crkvine pa do posebnog ornitološkog rezervata s pristupnom stazom s poučnim sadržajem.

Tablica III. prikazuje područja ekološke mreže Vranskog jezera i Jasena s ciljem očuvanja divljih svojti navedenih u spomenutoj tablici.

Tablica III. PODRUČJA EKOLOŠKE MREŽE – MEĐUNARODNO VAŽNA
PODRUČJA ZA PTICE

NAZIV PODRUČJA	CILJEVI OČUVANJA	
Vransko jezero i Jasen	Divlje svojte	
	Crnoprugasti trstenjak	<i>Acrocephalus melanopogon</i>
	Čaplja danguba	<i>Ardea purpurea</i>
	Čapljica voljak	<i>Ixobrychus minutus</i>
	Mali vranac	<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>
	Blistavi ibis	<i>Plegadis falcinellus</i>
	Siva štijoka	<i>Porzana parva</i>
	Riđa štijoka	<i>Porzana porzana</i>
	Mala štijoka	<i>Porzana pusilla</i>

Izvor: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010.

Park prirode Vransko jezero svojim posjetiteljima pruža brojne poučne staze:

- Edukativna staza o ribama
- Poučna botanička staza
- Poučna staza Ptice Vranskog jezera
- Poučna staza ptica grabljivica
- Poučna staza Modrave – kanal Prosika
- Vidikovac Kamenjak

Edukativna staza o ribama postavljena je na Prosiki. Na suhozidu koji je obnovljen gdje je postavljeno pet edukacijskih ploča koje govore o ribama Vranskog jezera. Tu se mogu pročitati koje su ribe živjele u Vranskom jezeru prije nego što se čovjek umiješao, zatim koje su ribe unesene u Vransko jezero radi ribolova ili pak slučajnim unosom te koje ribe ulaze u jezero kroz kanal prosiku. Također se može pročitati kratak tekst o povijesti suhozida, načinu na koji su u prošlosti težaci ograđivali posjede te obrađivali svaki komadić zemlje.

Pučna botanička staza postavljena je uz kružnu planinarsku/pješačku stazu koja vodi do vidikovca Kamenjak kroz kanjoj Mernjača do pristaništa Bašinka te dalje kanjonom Orlja draga natrag do Kmenjaka. Staza je postavljena u tipičnom ambijentu krša gdje se mogu naučiti razne zanimljivosti o karakterističnim biljkama ovog područja.

Poučna staza Ptice Vranskog jezera postavljena je od drveta u ornitološkom rezervatu na samom Vranskom jezeru. Šetnjom se pruža pogled na tršćake Vranskog jezera u kojem se kriju razne vrste ptica od kojih možda i čaplja danguba (zaštitni znak Vranskog jezera) ili ugroženi mali vranac kojem je ovo jedino preostalo gnjezdište u Hrvatskoj. Poučne table na stazi upoznaju posjetitelje s raznolikim vlažnim staništima, važnim hranilištima za ptice i ostale životinjske vrste te staništima rijetkih vrsta biljaka. Na početku poučne staze nalazi se info centar Crkvine, koji u sezoni omogućuje najam dalekozora i kupovinu suvenira s motivima Vranskog jezera.

Poučna staza ptica grabljivica prati panoramsku biciklističku stazu s koje se pruža prekrasan pogled na Vransko jezero. Ova makadamska staza proteže se dužinom od 18 km te je stoga prikladnija za obilazak biciklom. Prateći ovu poučnu stazu, od kamene promatračnice na Majdanu do drvene promatračnice udaljene 6 km, posjetitelji uče o raznim vrstama ptica grabljivica te njihovim međusobnim sličnostima i razlikama, a osim toga dobivaju uvid u njihovu ulogu u složenom ekosustavu, kao i spoznaju o važnosti njihovog očuvanja i stupnju ugroženosti.

Poučna staza Modrave – kanal Prosika spaja Modrave, nekadašnji najveći maslinik na Jadranu i kanal Prosika, najsloženiji arhitektonski projekt u tadašnje vrijeme na ovom

području. Prosika kao dodirna točka mora i jezera svjedoči o povijesnoj važnosti jezera za ovdašnje stanovništvo.

Poučna staza Vidikovac Kamenjak počinje na platou vidikovca Kamenjak i nastavlja se duž šetnice koja vodi od platoa vidikovca do durbina postavljenog na mjestu odakle se pruža zadivljujući pogled na cijelo Vransko jezero, Drage, Pakoštane, Pirovac, Betinu, Murter, cijeli kornatski arhipelag te brojne otoke i otočiće. Staza obuhvaća poučne table gdje se uči o povijesti, kulturi, narodnim običajima i prirodnim značajkama Parka prirode.

Nudi se obilazak atrakcija Parka u dogovoru s individualnim posjetiteljima ili grupama. Tematski određena tura jest Pomatranje ptica za organizirane grupe izletnika. Lov na ptice vodarice je zabranjen pa su se ptice naučile doći u blizinu ljudi, što uvećava doživljaj promatranja te najugroženije životinjske vrste na svijetu.

Obilazak – jezero na dlanu program uključuje poučnu šetnju na jednom lokalitetu po izboru (vidikovac Kamenjak, lučica Prosika, Ornitološki rezervat) uz stručno vođenje.

Birdwatching program uključuje promatranje ptica uz stručnog vodiča i odgovarajuću opremu za promatranje ptica – durbina i dalekozora. Ovisno o interesu posjetitelja izabiru se pojedini lokaliteti/staništa koji se obilaze pješice. Opremu (dalekozor i teleskope) osigurava Park prirode, ali poželjno je ponijeti i vlastitu opremu. Program se provodi od izlaska sunca nadalje, idealno na proljeće i jesen.

Putevima vranskog (k)raja program uključuje poučnu šetnju na više lokaliteta u Parku prirode Vransko jezero.

Park prirode nudi i edukativne programe za djecu, škole u prirodi koje su namijenjene učenicima osnovnih i srednjih škola te predškolskom uzrastu:

Mali istraživači riba i vode - edukativni program za djecu koji uključuje interaktivnu poučnu šetnju s naglaskom na ribe i tradicijsku gradnju (suhozidi, bunje), demonstraciju metoda istraživanja živog svijeta u vodi /edukativne igre.

Mali istraživači biljaka - edukativni program za djecu koji uključuje interaktivnu poučnu šetnju s naglaskom na biljni svijet, demonstraciju metoda istraživanja biljaka/edukativne igre.

Mali istraživači ptica i močvare - edukativni program za djecu koji uključuje interaktivnu poučnu šetnju s naglaskom na ptice i močvaru, promatranje ptica dalekozorima i durbinom /edukativne igre.

Otkrivanje bioraznolikosti - program uključuje pješačku turu po kružnoj botaničko - planinarskoj stazi koja okružuje vrh Kamenjak/istraživanje faune ptica u Ornitološkom rezervatu uz stručno vodstvo i interaktivnu interpretaciju.

Tragom prošlosti i kulturne baštine - program uključuje pješačku turu od lučice Prosika do lokaliteta Babin škoj uz interaktivnu interpretaciju kulturne baštine.

Radionice – kako su gradili naši stari te U svijetu samoniklog bilja

Svojim turistima, Park prirode nudi razne atrakcije:

Kasnoantička kula Osridak (4.st.)

- Jedina poznata antička utvrda kružnog unutarnjeg presjeka na istočnoj strani Jadrana, izgrađena je u 4. stoljeću kad se Rimsko Carstvo ozbiljno organizira za prodore s Istoka. Služila je kao okosnica kompleksne fortifikacije cijelog brda i kao stalna promatračnica i zaklon posadi od iznenadnog napada i nevremena.

Slika 18. PRIKAZ KASNOANTIČKE KULE OSRIDAK

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Maškovića han (17.st.)

- Najzapadniji spomenik civilne turske arhitekture u Europi. Izgradnju objekta financirao je Jusuf Mašković, visoki dostojanstvenik na turskom dvoru, inače rodom iz Vrane, i trebao je služiti kao han i rezidencija Maškovića za stare dane. Raskošan i monumentalan objekt počeo se graditi u vrijeme izbijanja Kandijskog rata i zbog smrti Maškovića nikada nije dovršen. Po konačnom oslobođenju Vrane 1699. godine, han je dodijeljen u vlasništvo obitelji Borelli, koja s tog mjesta upravlja cijelim vranskim feudom.

Slika 19. POGLED IZ ZRAKA NA SPOMENIK MAŠKOVIĆA HAN

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Poluotok Babin škoj (od 3. tisućljeća p.n.e. do 16.st.)

- Poluotočić je izvrsno strateški pozicioniran za dugu aktivnu obranu i smještaj većeg broja stanovništva, stoke i zaliha hrane pa je radi toga bio u gotovo neprekinutoj istoj funkciji više tisućljeća.

Slika 20. POGLED IZ ZRAKA NA POLUOTOK BABIN ŠKOJ

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Mletačka pogranična stražarnica (16.st.)

- Stražarnica je vjerojatno izgrađena nakon prve konsolidacije mletačko-turske granice početkom 16. stoljeća., koja sve do 1699. prolazi sredinom Vranskog jezera. S obzirom na vrlo nemirnu granicu i obostrane česte provale na tuđi teritorij, Mletačka Republika gradi cijeli niz takvih objekata na cijelom potezu kopnene granice i to neposredno uz graničnu crtu, dok je Turska držala jače zaposjednuta starohrvatska utvrđenja nešto dublje u svom dijelu teritorija.

Slika 21. MLETAČKA POGRANIČNA STRAŽARNICA

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Tradicionalna bunja (19.-20.st.)

- Bunja je arhetip tradicionalnih kamenih poljskih kućica, koje se grade na kamenitim terenima u dalmatinskom i istarskom priobalju, u maslinicima i vinogradima udaljenima od naselja. Bunja je izgrađena u Modravama, prekomorskom posjedu Murterina i Betinjana, a služila je za zaklonište od iznenadnog nevremena ili kao prenoćište, kako njeni korisnici ne bi morali svakodnevno pješaćiti natrag do mora i zatim veslati gajetama do svojih naselja na otoku.

Slika 22. TRADICIONALNA BUNJA

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Stari grad Vrana - benediktinski samostan (9.-16.st.)

- Tvrđava Vrana spominje se u 11. stoljeću. Pozivajući se na Zvonimirovu krunidbenu izjavu 1076. u Solinu, radi se o benediktinskom samostanu koji kralj Dmitar Zvonimir

daruje Svetoj Stolici kako bi papinski legati imali osiguran dugotrajni boravak na hrvatskim zemljama.

Slika 23. STARI GRAD VRANA – BENEDIKTINSKI SAMOSTAN

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>
(10.04.2021.)

Brdo Majdan

- S brdašca Majdan pruža se pogled na cijeli ornitološki rezervat.

Slika 24. POGLED S BRDAŠCA MAJDAN

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>
(10.04.2021.)

Maslinik Modrave

- Nakon što je krajem 19. stoljeća vinovu lozu, kao izvornu kulturu Modrava, poharala i uništila filoksera, murterinski i betinski težaci prelaze na sadnju maslina. Tako je

početkom 20. stoljeća, u manje od 50 godina, do kraja iskrčen modravski krš, zasađeno je i odnjegovano preko 180 000 stabala maslina, a svaki komadić škrte zemlje otet od kamena pažljivo je obrađivan.

Slika 25. POGLED IZ ZRAKA NA MASLINIK MODRAVE

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Športsko-ribarska lučica Prosika

- Na području Prosike, u najjužnijem dijelu Parka, uređen je posjetiteljski infocentar. Lučica za privez brodova, sanitarni čvor, u tradicijskom stilu obnovljena ribarska kućica iz 19. stoljeća i uređen okoliš dočekuju najveći broj posjetitelja. Kratkom šetnjom na sjever doći ćete do promatračnice za ptice s koje se za lijepog vremena pruža pogled na cijelo jezero. Ako krenete na jug, šetnjom kroz koju vas prate poučne table, doći ćete do mjesta koje se naziva Jugovir.

Slika 26. ŠPORSTKO-RIBARSKA LUČICA PROSIKA

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Gradina pored vrha Osridak (15.st.)

- Brdo Osridak je prirodni plato na strateški zanimljivoj poziciji odakle se vrlo lako može nadgledati šire područje, a do njega vodi prirodni put, kanjon, koji povezuje

morsku obalu sa naseljima u zaleđu. Arheolozi koji rade na istraživanju ovog lokaliteta smatraju da je cijeli plato bio dobro planski uređen za potrebe straže i vojske koja je tamo boravila.

Slika 27. GRADINA PORED VRHA OSRIDAK

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>
(10.04.2021.)

Info centar Kamenjak

- Infocentar Kamenjak, suvenirnica i kušaonica otvoreni su za posjetitelje od svibnja do listopada.

Vidikovac Kamenjak

- Na vrhu brda Kamenjak, iznad sredine Vranskog jezera, tijekom 2006. godine uređen je istoimeni vidikovac (Projekt CARDS 2002). Dva spojena objekta izgrađena su i uređena u tradicijskom stilu te se pokraj njih nalaze velike informativne ploče koje pričaju priču o ovom kraju stariju od dva tisućljeća, veliki plato s klupama za odmor i uživanje, panoramski teleskop i ono što je najvažnije: pogled na čitavo jezero, na početak Kornatskog otočja, na Murter, Pirovac, Drage, Pakoštane.

Slika 28. INFO CENTAR I VIDIKOVAC KAMENJAK

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Vidikovac Čelinka

- S vidikovca Čelinka pruža se predivan pogled na Vransko jezero s jedne strane i mjesto Drage te more i otoke s druge strane.

Slika 29. VIDIKOVAC ČELINKA

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>

(10.04.2021.)

Info centar Crkvine

- Infocentar se nalazi na ulazu u ornitološki rezervat i poučnu stazu Ptice Vranskog jezera. Posjetiteljima su na raspolaganju informatori te informativni materijali. U sklopu infocentra nalazi se suvenirnica i wc. Na lokaciji je moguć najam dalekozora za promatranje bogatog ptičjeg svijeta prilikom posjeta ornitološkom rezervatu.

Slika 30. INFO CENTAR CRKVINE

Izvor: Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-vransko-jezero>
(10.04.2021.)

S obzirom na navedene aktivnosti potrebno je dovršiti turističke infrastrukture, stavljanje izgrađenih posjetiteljskih centara u funkciju, izgradnju prijemnog i prezentacijskog centra na Crkvinama, osmišljavanje edukativnih staza na temu prirodne baštine, izgradnju novih promatračnica, nabavku broda za prijevoz posjetitelja, organizaciju sustava iznajmljivanja bicikla i čamaca.⁵⁶

4.4.3. Sustav posjećivanja i broj posjetitelja parka prirode Vransko jezero

Sustav posjećivanja temelji se na vrijednosti, posebnosti i značenju Parka te njegovim osnovnim funkcijama: zaštitnoj, znanstvenoj, kulturnoj, estetskoj, obrazovnoj, odgojnoj, rekreacijskoj i turističkoj (Slika 32.)⁵⁷

Sustav posjećivanja Parka prirode Vransko jezero nadzire Javna ustanova PP Vransko jezero. Ishodišne točke za posjetitelje obuhvaćaju prostor triju županija: Zadarske, Šibensko-kninske i Splitsko-dalmatinske. Blizinom većim gradskim središtima i brojnoj posvećenosti posjetitelja jadranske obale u ljetnim mjesecima, područje Parka idealno je za dnevne i poludnevne izlete.

Područje Parka prirode Vransko jezero čine dva novoizgrađena i uređena posjetiteljska centra *Prosika* i *Vidikovac Kamenjak*, športsko-rekreativna lučica Crkvine, uređena ribička

⁵⁶Ibidem, str. 78.

⁵⁷ Ibidem, str. 80.

zona, pješačko-biciklističke staze, promatračnica za ptice, turistička signalizacija i edukativne table na temu kulturne baštine.⁵⁸

Obilazak Parka započinje na dva glavna ulaza:

- sjeverozapadni - Crkvine, Zadarska županija
- jugoistočni - Prosika, Šibensko-kninska županija, te nekoliko manjih, sporednih ulaza:
 - Drage zapad
 - Sv. Nediljica
 - Kamenjak
 - Mednjača
 - Banjevački stanovi
 - Pirovac

Ovisno o motivu posjećivanja, obilazak se može podijeliti na:

- znanstveno-obrazovni – posjeta Posebnog ornitološkog rezervata, posjet i razgledavanje maslinika i vinograda na Modravama, posjet i razgledavanje kulturne baštine
- rekreacijsko izletnički – posjet stazama na kopnu, obilazak jezera bešumnim čamcima Javne ustanove.

Prema Planu, na kopnenom dijelu ukupna dužina postojećih putova i staza iznosi 55 km. Ostale neuređene putove i staze (osim unutar Posebnog ornitološkog rezervata) moguće je rekonstruirati temeljem stručne podloge bez asfaltiranja i devastacije okolnog staništa. Jedan dio staza uredio bi se i obilježio kao biciklističke i trim staze, a drugi dio staza uredio bi se kao pješačke staze (poučne staze s označenim važnijim staništima, vrstama i sl..) Rekreacijske (biciklističke staze) priključile bi se na lokalne putove i omogućile bi dolazak gostiju iz obližnjih turističkih centara u park, odnosno preko Parka u ruralno zaleđe s ciljem promocije seoskog turizma. Poučne staze se nalaze na brdu Kamenjak, te od kampa Crkvine do ornitološke postaje. Planira se, od Crkvina prema jugozapadu, postaviti poučnu stazu prilagođenu osobama sa posebnim potrebama.

⁵⁸Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero, 2010., str. 78.

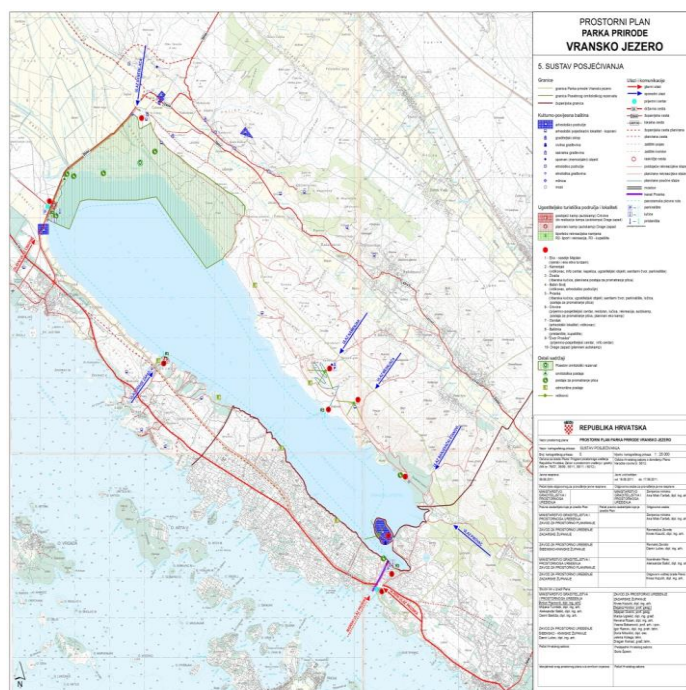
Odmorišne postaje (drvene nadstrešnice gdje nema stabala) planiraju se na panoramskoj cesti na sjevernoj obali, kao i na stazi od kanala Prosika do Martine uvale. Određeni su lokaliteti za pristajanje izletničkih brodova: Crkvine, Prosika, Drage zapad i Bašinka. Postaje za promatranje ptica smještene su na ušću Glavnog kanala u jezero (drvena sojenica), na brdu iznad ušća Lateralnog kanala (do 3 posjetitelja), kod Južne bare je drvena promatračnica na vodi (do 3 posjetitelja), na zapadnoj strani kanala Prosika (do 10 posjetitelja) i drvena promatračnica uz ornitološku postaju za organizirane obilaske posjetitelja te promatračnica između Crkvina i Posebnog ornitološkog rezervata.

Utvrđeni su sadržaji za šport i rekreaciju: - postojeći športski teren na ulazu Crkvine - u naselju Majdan u zoni javnih zelenih površina dopušta se uređenje površina za odmor i rekreaciju (dječje igralište, bočalište i slično) - sadržaji u funkciji terapijsko–rekreativnog jahanja - planirana kupališta.

Vidikovci i protupožarne promatračnice:

- Babin škoj (53 m nmv): pogled na brdo Crnogorka na sjeveru te na Modrave i Prosiku na jugu. Kula na južnoj strani škoja (nekadašnja carinska postaja) preuredit će se za muzej starih alata.
- Vrh Osridak (181 m nmv): arheološki lokalitet s pogledom na jezero i zapadni dio Parka. Planira se staza do vrha brda koja će se odvajati od pravca koji ide sjeverozapad – jugoistok duž Crnogorke i pravca od Bašinke i Velikih njiva prema Mednjači.
- Kamenjak (255 m nmv): dio postojećeg izletničkog lokaliteta sa pogledom na jezero i morski arhipelag.

Slika 31. SUSTAV POSJEĆIVANJA PP VRANSKO JEZERO

Izvor: Prostorni plan PP Vransko jezero, 2012.

Sustav posjećivanja Vranskog jezera slikovito je prikazan prema slici 32. te u nastavku slijedi tablični prikaz broja posjetitelja Vranskog jezera po mjesecima u razdoblju od 2017. do 2020. godine (tablica IV.) popraćen grafičkim prikazom (grafikon 3.).

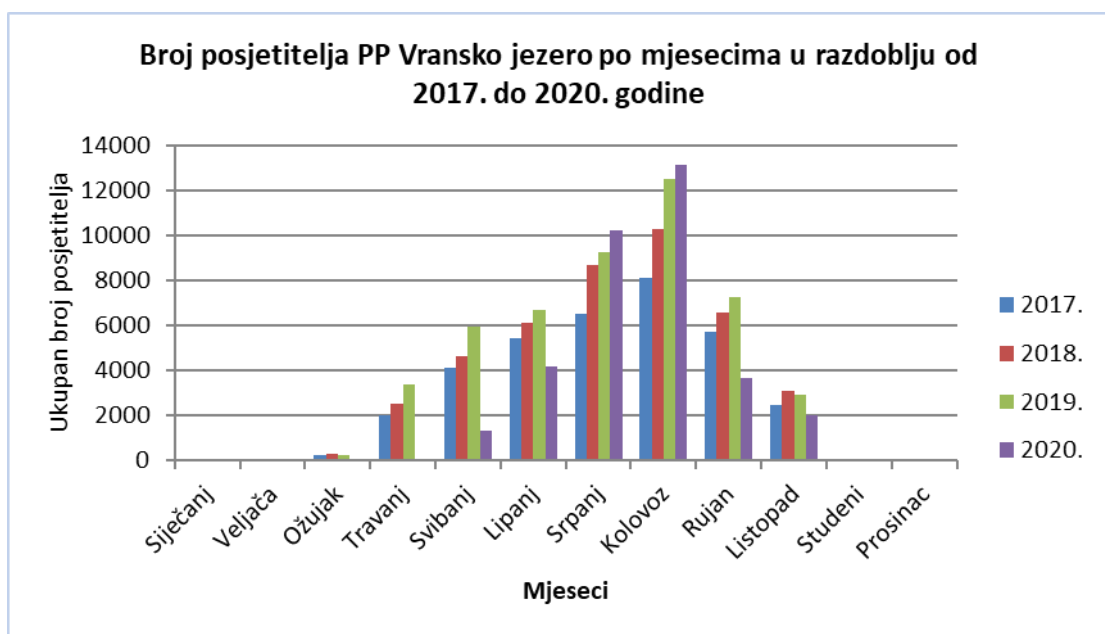
Tablica IV. BROJ POSJETITELJA PP VRANSKO JEZERO PO MJESECIMA U RAZDOBLJU OD 2017. DO 2020. G.

MJESECI	GODINA			
	2017.	2018.	2019.	2020.
Siječanj	1	17	21	24
Veljača	13	39	15	17
Ožujak	210	309	211	18
Travanj	1.976	2.515	3.348	0
Svibanj	4.115	4.635	5.942	1.323
Lipanj	5.439	6.116	6.710	4.178
Srpanj	6.501	8.666	9.273	10.246
Kolovoz	8.125	10.290	12.484	13.158
Rujan	5.723	6.546	7.232	3.667
Listopad	2.457	3.100	2.928	2.004

Studeni	32	22	21	
Prosinac	21	1	14	
UKUPNO	34.613	42.256	48.199	34.635

Izvor: Javna ustanova PP Vransko jezero, 2015.

Grafikon 3. BROJ POSJETITELJA PP VRANSKO JEZERO PO MJESECIMA U RAZDOBLJU OD 2017. DO 2020. G

zvor: Javna ustanova PP Vransko jezero, 2020.

S obzirom na prikaz tablice IV. i grafikona 3., najveći broj posjetitelja zabilježen je u 2019. godini, a najmanji broj u 2017. godini. Mjesečno, najveći broj posjetitelja očituje se u mjesecu kolovozu, a najmanji broj posjetitelja u siječnju u razdoblju od 2017. do 2020. godine.

Prema podacima Javne ustanove Park prirode Vransko jezero, postoji podatak za broj posjetitelja za Kamenjak i za Prosiku, ali ne i za Ornitološku postaju (poučna staza i promatračnica), budući da na toj lokaciji nema naplaćivanja ulaznica. Broj posjetitelja u organiziranim grupama prikazan je zajedno za Kamenjak i za Prosiku. U tablici V. dat je pregled broja posjetitelja po mjesecima u 2014. godini, kada je provedeno terensko istraživanje.

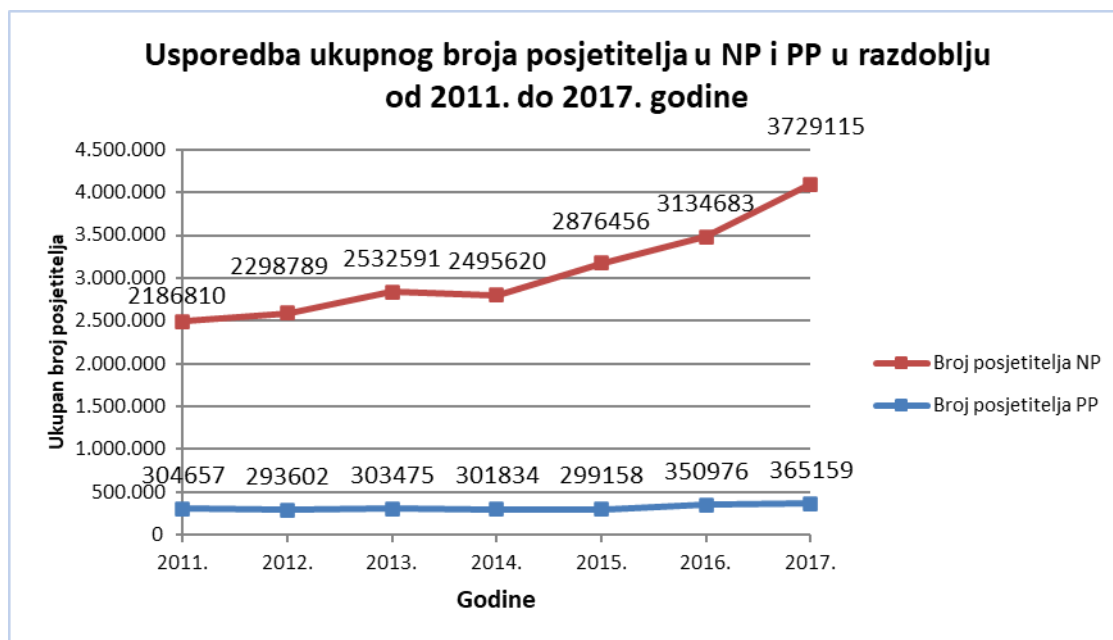
Tablica V. BROJ POSJETITELJA PO MJESECIMA NA KAMENJAKU I PROSIKI
2014. GODINE

LOKALITET	BROJ POSJETITELJA PO MJESECIMA U 2014. GODINI									
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	UKUPNO
KAMENJAK	248	574	1502	1850	3375	936	616	0	0	9101
PROSIKA	85	274	222	673	744	680	151	0	0	2829
Organizirane grupe	240	645	423	52	24	91	44	0	0	1519
UKUPNO	573	1493	2147	2575	4143	1707	811	0	0	13449

Izvor: Javna ustanova PP Vransko jezero, 2015.

Prema podacima iz grafikona 4. ukupan broj turista u Nacionalnim parkovima i Parkovima prirode u razdoblju od 2011. do 2019. godine iznosio je ukupnih 30,10 milijuna turista (89% stranih, 11% domaćih). Ostvaren ukupni BDP države iznosio je 33,6% u 2019. godini. Ukupnih 6 milijuna posjetitelja u nacionalnim i parkovima prirode ostvareno je u 2019. godini, a najviše od ukupnih NP i PP, posjetitelja bilo je 4 milijuna u NP Plitvička jezera i NP Krka.

Grafikon 4. UKUPAN BROJ TURISTA U NP I PP U RAZDOBLJU OD 2011. DO
2019. GODINE

Izvor: Javna ustanova PP Vransko jezero, 2015.

Posjetitelji parka su školska djeca koja organizirano dolaze u sklopu nastave, organizirane škole u prirodi ili jednodnevnih školskih izleta, studenti i stručne grupe, individualni posjetitelji i obitelji s djecom, promatrači ptica, umirovljenici, organizirane grupe i ribiči koji dolaze individualno ili u sklopu športskih natjecanja. Planira se privući najbrojnije skupine turista i to kroz osnovnu ponudu na lokalitetima organiziranim za posjetitelje i organizaciju paket aranžmana.⁵⁹

⁵⁹ Ibidem, str. 78.

5. INICIJATIVE ZA ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U PARKU PRIRODE VRANSKO JEZERO

Kako smo već ranije naglasili progresivnom turističkom valorizacijom zaštićenih područja sve se više očekuje ostvarivanje ekonomskih, ekoloških i sociokulturnih aspekata razvoja šire društvene zajednice, posebice podizanje standarda življenja lokalne zajednice. Zaštićena područja u pravilu su gospodarski nerazvijena, s nižim standardom življenja lokalne populacije. Turističkim razvojem zaštićenoga područja traži se prilika za gospodarski razvoj ali ne smije se iz vidokruga izgubiti spoznaja o specifičnostima i osjetljivosti eko sustava i njegove bioraznolikosti. Specifično za upravljanje održivim turizmom zaštićenih područja jesu posebni uvjeti pod kojima turizam može koristiti prirodne i antropogene resurse te se u nastavku daje pregled inicijativa za spostavu održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima.

5.1. Mjere zaštite prirodnih vrijednosti i posebnosti

Kao što je već navedeno u poglavlju šest *NATURA 2000 – ekološka mreža europske unije*, područje Parka prirode Vransko jezero spada u područja Nacionalne ekološke mreže, a ujedno i potencijalno područje NATURA 2000, te je vrednovan kao međunarodno važno područje za ptice, a posebni ornitološki rezervat Vransko jezero vrednovan je kao važno područje za divlje svojte i stanišne tipove.

Utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite prirode provodi nadležno ministarstvo. Unutar Parka primjenjuju se mjere zaštite sukladno važećem Zakonu o zaštiti prirode. Organizacija prostora, način korištenja, uređenja i zaštite prostora u parku prirode uređuje se prostornim planom kojega donosi Sabor RH.

Upravljanje parkom prirode se provodi na temelju plana upravljanja. Plan upravljanja donosi se za razdoblje od deset godina, a njime se određuju razvojne smjernice, način izvođenja zaštite, korištenja i upravljanja zaštićenim područjem, te pobliže smjernice za zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva.

Način ponašanja u Parku uređen je Pravilnikom o unutarnjem redu, a do donošenja Plana upravljanja, Javna ustanova svoje aktivnosti temelji na godišnjim programima zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka.

Smjernice za provođenje mjere zaštite: pažljivo provoditi melioraciju, regulirati lov i sprječavati krivolov, pažljivo provoditi turističko rekreativne aktivnosti, hidrološka

stabilizacija jezera, sprječavanje paljenja trske, smanjenje crpljenja prevelikih količina vode iz pritoka jezera. Cilj održivog korištenja prirodnih resursa (poljoprivreda, lov, ribolov, šumarstvo) je kroz integrirano upravljanje u suradnji s korisnicima poljoprivrednih, lovnih, ribolovnih i šumarskih resursa postići održivo korištenje navedenih dobara i očuvati ih za generacije koje dolaze, pritom vodeći računa o prioritetima zaštite prirode.

U Parku su dozvoljene gospodarske i druge djelatnosti i radnje kojima se ne ugrožavaju njegove bitne značajke i uloga. Način obavljanja gospodarskih djelatnosti i korištenje prirodnih dobara utvrđuje se uvjetima zaštite prirode. Na zaštićenom području su dopušteni zahvati i radnje koji ga ne oštećuju i ne mijenjaju svojstva zbog kojih je zaštićen.

Posebni ornitološki rezervat namijenjen je isključivo očuvanju izvorne prirode, znanstvenom istraživanju kojim se ne mijenja biološka raznolikost, praćenju stanja prirode, te obrazovanju koje ne ugrožava slobodno odvijanje prirodnih procesa. U rezervatu su strogo zabranjene radnje i djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je ujedno proglašen rezervatom. Te radnje uključuju: branje i uništavanje biljaka, uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja, uvođenje novih bioloških svojti, melioracijski zahvati, razni oblici gospodarskog i ostalog korištenja.

U zoni stroge zaštite zadržava se postojeća fizionomija krajolika i prirodnih vrijednosti. Kretanje motornim vozilima dozvoljeno je u zoni korištenja, te u zoni aktivne zaštite prema ograničenjima koja će se definirati Pravilnikom o unutarnjem redu Javne ustanove. U zoni stroge zaštite dozvoljeno je isključivo kretanje vozilima Javne ustanove u svrhu protupožarne zaštite.

Nova izgradnja i sadržaji svojom veličinom i funkcijom, te građevinskim materijalom moraju biti primjereni krajobrazu, kako ne bi utjecali na promjenu njegovih vrijednih obilježja.

Zaštita kulturno-povijesne baštine

Sva kulturna dobra zaštićena su zakonom, bez obzira na vlasništvo, preventivnu zaštitu ili registraciju. Ministarstvo nadležno za poslove zaštite kulturne baštine utvrđuje svojstvo kulturnog dobra. Uprava za zaštitu kulturne baštine (Konzervatorski odjel u Zadru i Konzervatorski odjel u Šibeniku) određuje smjernice za uređenje, mjere zaštite – rekonstrukcija, sanacija, restauracija i način prezentacije.

Zaštita prirodne baštine

Prostor Parka ima izuzetno značenje za razvijanje svih oblika kulturnog i gospodarskog sektora. Na temelju toga, planski pristup uzima se kao ozbiljna kategorija, kojim se nastoje otkriti sve vrijednosti, te ih se u skladu s tim treba adekvatno valorizirati.

U postojećem Ornitološkom rezervatu Pravilnik o unutarnjem redu Parka prirode Vransko jezero zabranjuje lov, hvatanje i uznemiravanje životinja. Lov je zabranjen i u pojasu od 500 m oko rezervata (mirna zona).

U postojećem Ornitološkom rezervatu ribolov je zabranjen Pravilnikom o unutarnjem redu Parka prirode Vransko jezero. Kanali na području Jasena proglašeni su ribolovnim vodama, a ribolovno pravo je dodijeljeno lokalnom športsko-ribolovnom društvu. Ovdje je moguće provoditi športski ribolov uz pridržavanje uvjeta zaštite prirode koje je temeljem Zakona o zaštiti prirode potrebno ugraditi u športsko-ribolovnu osnovu.

Zaštita poljoprivrednog zemljišta

Poljoprivredno zemljište zaštićeno je zakonom i u načelu njegovu prenamjenu u druge oblike korištenja treba izbjegavati, posebice kod kvalitetnijih obradivih površina.

U dijelu postojećeg ornitološkog rezervata razvijena je intenzivna individualna poljoprivreda koja obuhvaća mješovite parcele s povrćem na kojima se intenzivno koriste kemijska sredstva, što dovodi do ubrzane eutrofikacije jezera.

Ovakvu intenzivnu poljoprivredu potrebno je postupno pretvarati u oblike ekološke poljoprivrede koji koriste manje kemijskih sredstava i imaju potencijal za stjecanje „brenda“ proizvoda iz međunarodnog važnog zaštićenog područja.

Oranice koje obrađuje PP Vrana u području južnog Jasena, mogle bi poprimiti vrijednost za ornitofaunu u slučaju reguliranja vodnog režima i postupnog pretvaranja u poplavne travnjake/pašnjake. U slučaju da se u neposrednom okolnom području Jasena ne razviju neprimjereni sadržaji, cijelo područje moglo bi se u dogovoru s lokalnim stanovništvom koristiti kao pašnjak, čime bi se osiguralo održavanje poplavnih travnjaka i ornitološke vrijednosti područja.

Značajan poljodjelski resurs su maslinici. Provodi se očuvanje poljodjelskih površina pri čemu se trebaju poštivati sljedeći kriteriji: ograničavanje i kontroliranje prekomjerne upotrebe zaštitnih kemijskih sredstava, sprječavanje daljnjeg devastiranja i smanjenja obradivih površina, ispitivanje kvalitete tla. Ekstenzivno stočarstvo treba poticati radi

održavanja travnjaka kako na području Jasena, tako i na padinama Crnogorke u okviru Parka prirode gdje kamenjarski pašnjaci zarastaju u makiju.

Zaštita šuma i šumskog zemljišta

Ornitološki rezervat obuhvaća dio šumskog zemljišta koji je u nadležnosti Hrvatskih šuma, a u okviru dvije gospodarske jedinice. Pravilnikom o unutarnjem redu Parka prirode Vransko jezero u postojećem Ornitološkom rezervatu zabranjena je sječa prirodnih šumskih sastojina i prirodnih vrsta drveća i grmlja.

Očuvanjem ukupnog vegetacijskog pokrova stvaraju se preduvjeti za kompleksno očuvanje prirodne baštine prostora.

5.2. Revitalizacija i povezivanje atrakcija PP Vransko jezero

Posljednjih godina Javna ustanova „Park prirode Vransko jezero“ intenzivno radi na provođenju projekta *Revitalizacija i povezivanje atrakcija Parka prirode Vransko jezero* koji sufinancira Europska unija iz Europskog fonda za regionalni razvoj i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, u sklopu Operativnog programa Konkurentnost i kohezija u okviru poziva *Promicanje održivog korištenja prirodne baštine u nacionalnim parkovima i parkovima prirode*.

Projekt je započeo 26. ožujka 2014. godine, a provodit će se do 31. prosinca 2021. godine. Partneri na projektu su Grad Biograd na Moru, Udruga Biom i LAG Laura, a ukupna vrijednost projekta iznosi 29.851.461,04 kuna, od čega su ukupni prihvatljivi troškovi 22.310.046,54 kuna.

Opći cilj projekta je doprinos održivom korištenju odredišta prirodne baštine i društveno-gospodarskom razvoju na lokalnoj/regionalnoj razini. Najvažniji dio projekta su uređenje infrastrukture u Parku i u Biogradu, nabava opreme za posjetitelje te aktivnosti edukacije i interpretacije, nadogradnja prezentacijsko-obrazovnih kapaciteta Parka, obogaćivanje turističke ponude Parka, bolje informiranje i edukacija posjetitelja, zaposlenika Parka i lokalnog stanovništva te bolje praćenje posjetitelja.

U ornitološkom rezervatu produljena je drvena poučna staza s tornjem, uređeni su makadamski putevi od gotovo 13 km, postavljen je i otvoren za posjetitelje adrenalinski park pored info centra Crkvine u ornitološkom rezervatu koji uključuje dvije staze. Većina radova je napravljena na I. fazi uređenja lučice Crkvine odnosno izgradnji pontonskog pristaništa za električni brod, nabavljen je i niz promotivnih materijala i suvenira čija je nabava i dalje u

tijeku do kraja projekta te je u tijeku izrada promotivnog filma Parka, novog turističkog zemljovida i atlasa krajobraza. Nabavljen je i električni vlak za prijevoz posjetitelja čime je omogućena prepoznatljiva turistička ruta za obilazak ključnih atrakcija Parka, uz neposredno povezivanje okolnih mjesta i lokaliteta.

U Biogradu na Moru provodi se uređenje turističko-informativnog centra s prezentacijskom dvoranom za pružanje informacija o Parku, ali i za održavanje raznih radionica i izložbi.

Udruga BIOM je tijekom 2019. godine provodila treninge promatranja ptica s ciljem edukacije zaposlenika Parka i zainteresiranih pojedinaca za vodiče za promatranje ptica. Osim navedenog, Udruga BIOM provodi monitoring ptica na području Parka u svrhu utvrđivanja utjecaja turizma na njihove populacije, te će razraditi i proširiti postojeće programe za promatranje ptica i izraditi vodič kroz biološku raznolikost. Udruga Biom s aktivnostima nastavlja do kraja 2021. godine.

Kako bi se osigurao i ostvario što bolji i aktivniji doživljaj samog Parka, nabavljena je oprema za posjetitelje i promatranje ptica, kajaci, MTB bicikli zajedno s dodatnom opremom, električni bicikli te dalekozori i durbin za promatranje ptica.

Tijekom 2020. godine u planu je bilo postavljanje fotonaponskog sustava i nabava montažnih modularnih građevina u funkciji info centara i sanitarnog čvora, time ulažući u posjetiteljsku infrastrukturu uz promicanje održivog razvoja i zaštite okoliša.⁶⁰

5.3. Centar za održivi aktivni turizam *BioSfera Biograd*

Projekt *BioSfera Biograd* bavi se pitanjem ekološke, društvene i ekonomske održivosti zaštićenih područja prirode Dalmacije i Like. Područja koja uključuje su: Park prirode Vransko jezero, Nacionalni park Kornati, Nacionalni park Krka, Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit i Park prirode Telašćica.

Park prirode Vransko jezero voditelj je projekta u partnerstvu s gradom Biograd na Moru, klasterom za eko-društvene inovacije i razvoj CEDRA Split te Hrvatskom gorskom službom spašavanja.

Cilj projekta je očuvati i valorizirati prirodnu baštinu ciljanog prostora (Zadarska, Šibensko-kninska i Ličko-senjska županija), posebice manje razvijenih, ruralnih područja kroz cjelogodišnji održivi aktivni turizam. Ciljne skupine projekta su: turistički sektor,

⁶⁰ Park prirode Vransko jezero: Javna ustanova Park prirode Vransko jezero, 2019.

sportske, ekološke, obrazovne, kulturne i sl. udruge i ustanove, djeca, mladi, lokalni stanovnici, ali i posjetitelji ovog prostora i šire regije.

Uključenjem ciljanih skupina turističkog sektora, ovaj projekt potiče razvoj kvalitetne, raznovrsne, cjelogodišnje ponude, djelatnika JU za zaštićena područja prirode, planinarskih, biciklističkih, ekoloških, sportsko-rekreacijskih, kulturno-umjetničkih, obrazovnih, razvojnih, socijalnih i dr. udruga i ustanova, djece i mladih, lokalnih uprava, lokalnog stanovništva, ali i samih posjetitelja u razvoju inovativnog održivog aktivnog turizma i gospodarstva temeljenog na prirodnoj baštini prostora.

Aktivnosti projekta trenutačno su usmjerene na opremanje centra, obuku osoblja i osmišljavanje interaktivnih prezentacijskih aplikacija virtualne i proširene stvarnosti, edukacijske aktivnosti i turističke proizvode.⁶¹

5.4. Projekt Oživi Održi Otok!

Projekt „Oživljavanje lokalnih tradicijskih praksi održivog korištenja resursa otoka Murtera i njegove prirodne regije“ (akronim Oživi Održi Otok!), u vrijednosti od gotovo 100 000 eura proveden je u razdoblju od 25. rujna 2014. do 25. ožujka 2016. godine u sklopu programa IPA 2011 „Potpora organizacijama civilnog društva za razvijanje partnerstva za održivo korištenje zaštićenih područja u Hrvatskoj, uključujući moguća područja unutar NATURA 2000“.

Koordinator projekta je bila udruga Argonauta dok su partneri udruge 4 grada Dragodid, Feniks, Modrave Murter-Betina te JU PP Vransko jezero. Projekt je financirala Europska unija, a sufinancirao Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Kroz projekt su provedene četiri edukativne radionice na temu eko muzeja, ekonomike eko sustava te promišljanja vansezonske turističke ponude, tri volonterske radne akcije i dva studijska putovanja. U sklopu projekta kupljeni su edukativni materijali (knjige na temu održivosti kulturne i prirodne baštine) koji će lokalnoj zajednici biti na raspolaganju u prostoru Edukacijskog centra udruge Argonauta.

Osmišljena je i testirana inovativna turistička tura, izrađen "Akcijski plan održivog korištenja resursa murterske regije" (regija Vrana-Murter-Kornati) te oformljena platforma (partnerska mreža za provedbu budućih projekata) pod nazivom Oživi Održi Otok!.

⁶¹ Park prirode Vransko jezero: Centar za održivi aktivni turizam BioSfera Biograd, 2019.

Od 4. do 6. listopada 2015. testirali su turističku turo pod nazivom „SAILING the LAND, SAILING the SEA” koja je povezala Vransko jezero, otok Murter te Kornate. Pri odabiru sudionika ture proveden je online nagradni natječaj „Riješi problem neodrživog korištenja prirode i osvoji jedinstveno 4-dnevno nagradno putovanje u Natura 2000 područja, otok Murter, Vransko jezero i Kornate”⁶² kroz koji je tura i promovirana te je odabrano 10 sudionika.

Prvi dio turističke ture je uključivao posjet betinskom Muzeju drvene brodogradnje, plovidbu gajetom s latinskim jedrom na relaciji Betina-Prosika, bicikliranje, kajakarenje i pješčenje kanjonima na prostoru PP Vransko jezero.

Drugi dio je uključio posjet Kornatima s naglaskom na tajnovitost te bogatstvo baštine unutrašnjosti otoka Kornata. Sudionici ture posjetili su tako staro ribarsko naselje na Piškeri, otok Lavsu, maslinike polja Trtuša, osvojili najviši vrh Kornata Metlinu, posjetili geografski fenomen Magazinovu škrilu te posjetili crkvicu, arheološko nalazište i tvrđavu Tureta u uvali Tarac. Sudionici su imali priliku sudjelovati u pripremi ukusnog maništruna od liganja koje su prije sami ulovili.

⁶² Oživi Održi Otok. Oćemo li?!, <https://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/ozivi-odrzi-otok-ocemo-li/> (20.04.2021.)

6. ZAKLJUČAK

Na temelju rezultata istraživanja ovog rada u sustavu održivog razvoja turizma Parka prirode Vransko jezero, koji je poslužio kao model očuvanja zaštićenog područja prirode u razvoju inicijativa za održivi turizam, PP Vransko jezero nastoji maksimalno očuvati prostor od pretjerane eksploatacije i izgradnje. Zaštita se zasniva na zoniranju, tj. utvrđivanju najočuvanijih i najvrijednijih dijelova prirode koji zahtijevaju strogi režim zaštite, te okolnih prostora s izraženim ljudskim djelovanjem. Jedan od najboljih načina turističkog razvoja u zaštićenim područjima pokazao se upravo održivi turizam jer se temelji na ekološkim načelima, zaštiti prirodnih resursa, izobrazbi svih sudionika i dobrobiti lokalne zajednice.

Park prirode Vransko jezero dobar je primjer kako zaštita prostora i razvoj turizma mogu ići zajedno. Poduzimaju se potrebne mjere za unapređenje, poticanje i usmjeravanje ekoturističkog razvoja. Prvenstveno se nastoji unapređenje institucijskog razvoja, pravnog i strateškog okvira za održivi turizam, poboljšanje kadrovske struke, marketing, unapređenje opće i turističke infrastrukture, sudjelovanje lokalnog stanovništva u turističkim programima, ekološku zaštitu te uspostavljanje regionalnih i međunarodnih partnerstva. Nastoji se postići održivo korištenje poljoprivrede, lova, ribolova i šumarstva kako bi se očuvali i za buduće generacije. Provodi se i zaštita kulturno-povijesne baštine, poljoprivrednog zemljišta, šuma, tla, vode, zraka, buke, zaštita od požara i poplava.

Kako bi se očuvale prirodne vrijednosti Parka, turizam ne bi smio ići u pravcu masovnog turizma gradnje smještajnih kapaciteta, već bi se smještaj turista trebao bazirati na okolna mjesta. Posebnim oblicima turizma nastoji se ojačati vrijednost obalnih destinacija i razvoj ruralnog turizma zaleđa. Razvijena je turistička ponuda programa i događanja za ciljane skupine turista te je uključena u ponude lokalnih i regionalnih turističkih agencija čime je zabilježen porast broja posjetitelja. Lokalni turistički projekti i investicije mogu podržati samo projekte koji su usmjereni na ciljeve koji uzimaju u obzir zajednicu, očuvanje prirode i ciljeve ruralnog razvoja, a da pritom ne ugrožavaju prirodna dobra koja predstavljaju turističke atrakcije u bilo kojem obliku. S druge strane, te bi projekte uvijek trebalo osmisliti s globalnim pristupom. Ne treba poticati turističke projekte koji pridonose globalnim ekološkim problemima čak i djelomično, a u svakom slučaju trebalo bi uključiti zelene/održive aspekte ili u tehnologije ili u metode provedbe.

S obzirom na sve navedeno, može se utjecati na model upravljanja u zaštićenom području sa temeljnom svrhom očuvanja izvornosti prirode i osmišljavanja turističke ponude.

Zaštićena područja čine važnu zalihu prirodnog, kulturnog i socijalnog kapitala te svojom ljepotom, bogatstvom i raznolikošću predstavljaju temeljnu vrijednost Republike Hrvatske. U smislu krajobrazne i biološke raznolikosti Hrvatska je bogata zemlja prirodnih dobara., ističe se mnogim Parkovima prirode zahvaljujući netaknutoj prirodi, prirodnoj ljepoti i očuvanosti iste. Zaštita je jedna od najvažnijih kategorija prilikom prostornog planiranja, a naročite ako se radi o prostoru parka prirode. Javna ustanova Park prirode Vransko jezero, u okviru svojeg programa rada i financijskog plana za naredne godine, moći će iskazati potrebna sredstva za zaštitu, promicanje i upravljanje Parkom prirode Vransko jezero.

LITERATURA

Knjige

1. Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. : **Leksikon održivog razvoja**, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012.
2. Bilen, M.: **Turistički resursi i atrakcije**, u: Čavlek, N. et. al., **Turizam-ekonomske osnove i organizacijski sustav**, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
3. Črnjar, M.: **Menadžment održivog razvoja**, Rijeka, 2009., str. 81.
4. Hitrec, T.: **Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe**, Turizam, No.2, 2002., str. 457-459.
5. Klarin T., „**The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues**“, Zagreb International Review of Economics & Business, Vol. 21, No. 1, pp. 67-94, 2018.
6. Kordej-De Villa, Ž., Stubbs P., Sumpor M.: **Participativno upravljanje za održivi razvoj**, Ekonomski institut, Zagreb, 2009.
7. Pančić Kombol: **Kulturno nasljeđe i turizam**, Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2000., str. 51
8. Petrić, L.: **Izazovi razvoja ruralnog turizma : dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku**, Acta Turistica, Vol.18, No.2, EF, Zagreb, 2006.
9. Phillips, A.: **Sustainable Tourism in Protected Areas**, IUCN, 2002.
10. Stojanović, N.: **Konverzacija i turizam u zaštićenim područjima**, Fakultet Banja Luka, 2005.
11. Šugić, Z.: **Negativni društveni aspekti razvoja turizma**, Fakultet ekonomije i turizma, Pula, 2015.

Statističke i ostale publikacije

1. Agencija za zaštitu okoliša: **Izvjешće o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj 2014**, (razdoblje od 2009 do 2012), Agencija za zaštitu okoliša, Republika Hrvatska, travanj 2015.
2. Appleton, M.R., Ionita, A., Jakl, Z., Ljuština, M., Rajković, Špika, M., Zupan: **Background Document for Development of the National Capacity Building Plan for Protected Area Staff in Croatia**, ProPark Foundation, Brasov, 2015.
3. Bakija, V.: **Socioekonomska analiza modela održivosti razvoja turizma u lokalnim zajednicama: studija slučaja Pakoštana**, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja, Sveučilište u Zadru, 2017.
4. Birkic, D.: **Održivi turistički razvoj priobalne destinacije**, doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str.160
5. CEETO: **Priručnik o uspješnim inovativnim praksama za održivi turizam u zaštićenim područjima**, str.87.
6. Hendija, Z.: **Medunarodni turizam, skripta za kolegij Medunarodni turizam**, treće dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet Zagreb, akademska 2016/2017., str. 118
7. Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: **Plan upravljanja Parkom prirode Vransko jezero**, 2010.
8. Javna ustanova Park prirode Vransko jezero: **Godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode Vransko jezero za 2020. godinu**

Materijali stručnih organizacija i udruženja

1. Baćac, R.: **Priručnik za bavljenje seoskim turizmom**, Zagreb, Ministarstvo turizma RH, 2011.
2. Bašić, I.: **Novi trendovi u funkciji povećanja konkurentnosti Hrvatskog turizma u 21. st.**, Ministarstvo turizma, Zagreb, 2015., str. 412
3. Evans, C.: **Conservation and Sustainable Use of Biodiversity in the Dalmatian Coast through Greening Coastal Development, An Approach to Planning for Sustainable Tourism Based on Relevant International Experience**, UNDP/GEF COAST project, Phase B, 2005.
4. IUCN: **Strategic Framework for Capacity Development in protected areas and other conserved territories 2015-2025**, IUCN World Commission on Protected Areas (WCPA)
5. Josić, M.: **Projekti u zaštićenim područjima**, MZOE, 2018
6. UNEP, UNWTO: **Making Tourism More Sustainable -A Guide for Policy Makers**, 2005., str. 11-12.

Članci

1. Zakon o zaštiti prirode NN 80/13, članak 5.
2. Zakon o zaštiti prirode NN 80/13, članak 115.
3. Zakon o zaštiti prirode NN 15/18, članak 5.
4. Zakon o zaštiti prirode NN 15/19, članak 5.
5. Zakon o zaštiti prirode NN 127/19, članak 80.

Internetske stranice i izvori

1. Camping.hr: <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/parkovi-priode> (4.9.2020.)
2. Ekološka mreža natura 2000, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza> (8.9.2020.)
3. HAOP: Ekološka mreža, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza> (8.9.2020.)
4. HAOP, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: <http://www.haop.hr/hr> (4.9.2020.)
5. HAOP, Kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima: <http://www.haop.hr/hr> (8.9.2020.)
6. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja: <https://mzoe.gov.hr/> (4.9.2020.)
7. MZOE: Ekološka mreža Natura 2000 u Republici Hrvatskoj, <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/zastita-priode/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-natura-2000-u-republici-hrvatskoj/1211> (8.9.2020.)
8. Nacionalni parkovi i Parkovi prirode: Parkovi Hrvatske www.parkovihrvatske.hr (8.9.2020.)
9. Natura Jadera: <https://natura-jadera.com/karta-zasticenih-podrucja/> (2.11.2020.)
10. Održivi turizam u Hrvatskoj. 12 ciljeva održivog turizma: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534> (8.9.2020.)
11. Parkovi Hrvatske: <https://www.parkovihrvatske.hr/park-priode-vransko-jezero> (10.04.2021.)
12. PP Vransko jezero: <http://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/> (8.9.2020.)
13. PP Vransko jezero: <https://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/ozivi-odrzi-otok-ocemo-li/> (5.5.2021.)
14. Tourism Concern & WWF, 1992., <http://www.earthsummit2002.org/toolkits/women/ngo-doku/ngo-comm/csd/csd19994.html> (6.5.2021.)
15. Turistička zajednica općine Pakoštane: <https://www.pakostane.hr/hr> (9.9.2020.)

POPIS TABLICA

Tablica	Stranica
I. Negativni utjecaj razvoja turizma u zaštićenim područjima	13
II. Rizici turizma na okolinu	14
III. Područja ekološke mreže – međunarodno važna područja za ptice	38
IV. Broj posjetitelja PP Vransko jezero po mjesecima u razdoblju od 2017. do 2020. g.	51
V. Broj posjetitelja po mjesecima na Kamenjaku i Prosiki 2014. godine	53

POPIS ILUSTRACIJA

Popis grafikona

Grafikon	Stranica
1. Šest ustrojstvenih jedinica unutar Javne ustanove Park Prirode Vransko jezero	25
2. Kretanje broja stanovnika u užem okruženju Parka prirode	31
3. Broj posjetitelja PP Vransko jezero po mjesecima u razdoblju od 2017. do 2020. g	52
4. Ukupan broj turista u NP i PP u razdoblju od 2011. do 2019. godine	53

Popis slika

Slika	Stranica
1. Kategorija zaštićenih područja Republike Hrvatske	4
2. Prikaz smještaja parkova prirode na području Republike Hrvatske	5
3. Karta zaštićenih područja u Zadarskoj županiji	9
4. Institucionalni okvir državnog javnog sektora zaštite prirode	10
5. Prikaz područja ekološke mreže Natura 2000 u Republici Hrvatskoj	11
6. Prikaz ravnoteže uzajamnog djelovanja triju elemenata održivog razvoja	18
7. Položaj PP Vransko Jezero u RH	24
8. Pedološka karta parka prirode Vransko jezero i Jasena	26
9. Ilirska perunika	27
10. Mješinka, biljka mesožderka	27
11. Lastin rep	28
12. Gatalinka	28
13. Velike bijele čaplje u ornitološkom rezervatu	29
14. Pogranična stražarnica u uvali Prosika	30
15. Detalj iz unutrašnjeg dvorišta Maškovića Hana	30
16. Nadzorna kućica na Crkvinama	31
17. Bunja na području Modrava	31

18. Prikaz kasnoantičke kule Osridak	41
19. Pogled iz zraka na spomenik Maškovića Han	42
20. Pogled iz zraka na poluotok Babin Škoj	42
21. Mletačka pogranična stražarnica	43
22. Tradicionalna bunja	43
23. Stari Grad Vrana – benediktinski samostan	44
24. Pogled s brdašca majdan	44
25. Pogled iz zraka na maslinik Modrave	45
26. Šporstko-ribarska lučica Prosika	45
27. Gradina pored vrha Osridak	46
28. Info centar i vidikovac Kamenjak	47
29. Vidikvac Čelinka	47
30. Info centar Crkvine	48
31. Sustav posjećivanja PP Vransko Jezero	51